

Tartu Ülikool

Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond

Ajaloo ja arheoloogia instituut

Uusima aja osakond

Mari-Mall Rähn

Naisõppejõud Tallinna Konservatooriumis 1919–1944

Juhendaja: Janet Laidla

Tartu 2022

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
Naiste kõrgharidusest ja kõrgemast muusikaharidusest üldisemalt.....	8
Naisharidus 19. ja 20. sajandil	8
Peterburi konservatooriumi mõju	12
Muusikaline haridus väljaspool Tallinna Konservatooriumi	15
Tallinna Konservatoorium 1919–1944	16
Naisõppejõud Tallinna Konservatooriumis ja selle eelkäijates	20
Hulk.....	20
Erialad	23
Haridus	24
Naisõppejõudude staaž.....	25
1935. a dokumendi analüüs.....	25
Konservatooriumi valitsuse protokollide vahelised tunnitabelite analüüs.....	26
Tähelepanekuid protokollidest.....	28
Karjääriripud	29
Õpilaste suhtumine.....	31
Tallinna Konservatooriumiga seotud naiste koondumine.....	32
Võrdlus Tartu Ülikooli ja Kunstikool Pallasega.....	34
Kokkuvõte.....	36
Summary	38
Kasutatud kirjandus	40
Arhiiviallikad, Rahvusarhiiv	40
Seadusandlus.....	40
Perioodika	40
Kirjandus.....	41
Teatmeteosed	43
Veebilehed	44
Teadustööd.....	44
Loengud	45

Sissejuhatus

Euroopas on ülikool pika traditsiooniga institutsioon. Bologna¹ ja Oxfordi² kõrgkoolid asutati juba keskajal – 11.–12. sajandil, kuid ajastule omaselt jäid naised õppetööst kõrvale. Muutus tuli 19. sajandil, mil üle Euroopa anti naistele võimalus astuda loengusaali, esmalt vabakuulajatena ning hiljem ka täieõiguslike tudengitena.³ Eestis jõudsid naised ülikooli täiskursusi kuulama alles 20. sajandil. 23. septembril 1905. aastal võttis Tartu ülikooli nõukogu vastu otsuse, mis andis naisvabakuulajatele loa osaleda loengutes.⁴ Tudengistaatuseni jõuti aga kümnend hiljem – aastal 1917.⁵ 1919. aastal avatud Tallinna kõrgem muusikakool, millest 16 aastat hiljem ülikool sai, alustas aga teistsugusest lähtepositsioonist.

Bakalaureusetöös on lähedamaks vaatluseks valitud Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia peamise eelkäija Tallinna Konservatooriumi naisõppejõud aastatel 1919–1944. Kool loodi Tallinna kõrgema muusikakoolina, 1923. aastal sai sellest Tallinna konservatoorium ja 1935. aastal haridusasutus riigistati. Algusest peale töötasid koolis naisõppejõud, näiteks Helmi Viitol-Mohrfeldt ja Sigrid Hörschellmann-Antropoff.⁶ Viimasest sai 1936. aastal ka kooli esimene naisprofessor.⁷ Kolm aastat hiljem lisandus nii kõrge ametiastmega naisõppejõudude ridadesse ka Ludmilla Hellat-Lemba.⁸

Bakalaureusetöö eesmärk on esiteks anda ülevaade aastatel 1919–1940 kõrgkoolis töötanud naisõppejõududest, nende ületatud raskustest ja suhtumisest neisse. Eesmärgi täitmiseks otsitakse vastust järgmistele uurimisküsimustele: millistel alustel valiti esimesed õppejõud ja kas naistel oli keerulisem valituks osutada? On huvipakkuv, et kui juba alates kooli algusaastatest panustas õppetöösse suur osakaal naisi, siis miks jõuti esimese naisprofessori valimiseni alles 1936. aastal? Milline oli muusikakoolis (alates 1923. aastast

¹ „Nine centuries of history“, *Alma mater studiorum. Universita di Bologna*, <https://www.unibo.it/en/university/who-we-are/our-history/nine-centuries-of-history/nine-centuries-of-history>, [külastatud 25.09.2021].

² „University of Oxford“, *Encyclopedia Britannica* [veebileht], <https://www.britannica.com/topic/University-of-Oxford>, [külastatud 25.09.2021].

³ Sirje Kivimäe, Sirje Tamul, „Euroopa ülikoolid ja naised“, *Vita academica, vita feminea*, koost Sirje Tamul (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 1999), lk 45–68.

⁴ Sirje Tamul, „Naisüliõpilased Tartu ülikooli üliõpilaskonnas 1905–1918“, *Vita academica, vita feminea*, koost Sirje Tamul (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 1999), lk 107.

⁵ Otsus selle kohta võeti vastu küll 1915, vt *Ibid.*, lk 114–115.

⁶ Rahvusarhiiv, (edaspidi RA), ERA.1108.5.24, l. 141: kiri Tallinna kõrgema muusika kooli kuratooriumile, 15.09.1919. RA, ERA.1108.5.24, 141: kiri Haridusministeeriumi kunstiosakonnale, 7.11.1919.

⁷ Heino Rannap, *Eesti Muusikaakadeemia professorid* (Tallinn: Eesti Rahvusraamatukogu, 2002), lk 28–29.

⁸ *Ibid.*, lk 38–39.

konservatooriumis) naise karjäärilagi? 20. sajandi esimesel poolel oli kaks naisprofessorit, aga direktoriamet jõudis lühidalt naissooni II maailmasõja ajal.⁹ Sel viisil püütakse veidi varju jäänud ajaloonurgale heita rohkem valgust, seda nii laiemas naiste ülikoolis pääsemise kui ka valitud kõrgkooli kontekstis.

Naisõppejõude üldiselt on Eestis vähe uuritud. Vabamas vormis on Helmi Mäelo oma raamatus käsitlenud Eesti naise lugu, sealhulgas tegeledes ka naissoost muusikutega.¹⁰ Siinkohal on aktuaalsem aga artiklikogumik „Vita academica, Vita feminea“, kus küll keskendutakse rohkem üliõpilaskonnale, mitte õppejõududele.¹¹ Samas on ilmunud uurimusi üksikisikutest. Esimesest õigusteaduskonna naislektorist Vera Poska-Grünthalist on artikli kirjutanud Merike Ristikivi ja sarnaselt on Mare Iskar uurinud Elsa Rosensteini, kes oli Eesti esimene naisgeoloog.¹² Esimese eestlasest arengubioloogi Liidia Poska-Teissi on käsitlenud Terje Lõbu ja Ken Kalling.¹³

Tallinna Konservatooriumit ja naiste muusikaharidust on Eestis samuti vähe uuritud. Konservatooriumi, kui kaasa arvata tema eelkäija ja järeltulijad, on põhjalikumalt käsitletud kooli juubeliteostes. 50. aastapäeva puhul andis Monika Topman välja juubeliteose „Tagasivaade käidud teele“¹⁴ ja 80. aastapäevaks „Mõnda möödunust“¹⁵. 100. aastapäeva puhul avaldati „Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia 100“.¹⁶ Ükski juubeliteostest ei ole monograafia, vaid jäävad ülevaate tasemele. „Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia 100“ keskendub rohkem visuaalsele jäädvustusele ning vaatleb kooli minevikku väga pinnapealselt. „Mõnda möödunust“ on põhjalikum ning läbi selle saab vähemalt kätte üldpildi 20. sajandil juhtunust ning see sisaldab korralikke viiteid arhiiviallikatele. Raamat „Eesti pianistliku kultuuri kujunemine“ keskendub Eesti klaverimaailmale, aga alapeatükk on pühendatud ka Tallinna Konservatooriumile, küll aga toetatakse eelmises lauses viidatud raamatule. Lisaks käsitletakse ka Eesti tähtsamaid pianiste ja klaveripedagooge, kelle hulgas on ka

⁹ Monika Topman, „Lehekülgi ühe muusikaõppeasutuse ajaloost“, *Kultuurileht*, 23.09.1994, lk 14.

¹⁰ Helmi Mäelo, *Eesti naine läbi aegade* (Tallinn: Varrak 1999).

¹¹ *Vita academica, vita feminea*, koost Sirje Tamul (Tartu: Tartu ülikooli kirjastus 1999).

¹² Merike Ristikivi, „Vera Poska-Grünthali akadeemiline karjäär Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas“, *Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi*, 48, (2020), lk 134–151; Mare Iskar, „Elsa Rosenstein — Eesti esimene naisgeoloog“, *Tartu Ülikooli ajalooküsimusi*, 35 (2006), lk 66–80.

¹³ Terje Lõbu, Ken Kalling, „Liidia Poska-Teiss, esimene eestlasest arengubioloog“, *Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi*, 47 (2019), lk 84–101.

¹⁴ Monika Topman, *Tagasivaade käidud teele – Tallinna Riiklik Konservatoorium 1919–1969*, (Tallinn: Eesti Raamat, 1969).

¹⁵ Monika Topman, *Mõnda möödunust* (Tallinn: Eesti Muusikaakadeemia, 1999).

¹⁶ *Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia 100: Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia lugu 350 pildiga*, koost Aleksandra Dolgoplova, Aare Tool, Piret Kruuspere (Tallinn: Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia kirjastus, 2019).

konservatooriumis töötanud õppejõude, näiteks Artur Lemba ja Sigrid Hörschelmann-Antropoff.¹⁷ Ülevaateid konservatooriumist on koostatud ka asutuse algusaegadel, näiteks 1934. aastal Muusikalehes ilmunud Juhan Aaviku artikkel, mis vaatas tagasi kooli viieteistkümnemele aastale.¹⁸ Eesti ajaloomaastikul on käsitletud ka kooli hilisemaid tegutsemisaastaid. Professor Aigi Rahi-Tamm vaatlleb oma peagi ilmuvas artiklis, kuidas riigivõim tekitas õppejõudude vahele umbusaldust.¹⁹ Eeldatavasti sai artikli põhisisust ülevaate Rahi-Tamme 2022. aasta mais peetud inauguratsiooniloengul.²⁰

Eraldi konservatooriumi kogu õpetajaskonnale pühendatud teost pole ilmunud. Õppejõud ei ole siiski jäänud täiesti käsitlemata. Heino Rannap on avaldanud „Eesti Muusikaakadeemia professorid 1919–2001“.²¹ Läbi teose on võimalik saada vähemalt 1919–2001 perioodist lühiülevaade koolis töötanud professorite elulugudest. Küsimusi tekitab vaid Elsa Avessoni eluloo puudumine, kuigi naine sai professoriks 1966. aastal.²² Kõrgkooli naisõppejõududele omaette uurimust pühendatud ei ole.

Naiste muusikaharidus on samuti vähe uuritud teema Eesti ajaloomaastikul. Seevastu ingliskeelses maailmas on selle vastu rohkem huvi tuntud. Autorid on käsitletud teema erinevaid külgi ning toonud muusikaharidusega seotud naisi ja nende probleeme ajaloos rohkem esile. Sondra Wieland Howe on avaldanud mitmeid artikleid, milles ta keskendub Ameerika Ühendriikidele. Näitena võib tuua kaht artiklit: „A Historical View of Women in Music Education Careers“ ja „Reconstructing the History of Music Education from a Feminist Perspective“.²³ Esimene neist tegeleb naiste võimaluste ja karjääridega muusikahariduses 19. ja 20. sajandil ja „Reconstructing the History of Music Education from a Feminist Perspective“ keskendub naiste väljajäämisele üldisest muusikahariduse alasest ajaloonarratiivist ning kuidas oleks võimalik probleemi lahendada. Seevastu James Kennaway on vaadelnud naiste

¹⁷ *Eesti pianistliku kultuuri kujunemine*, koost Virve Lippus, Urve Lippus (Tallinn: Eesti Muusikaakadeemia, 1997).

¹⁸ Juhan Aavik, „Tallinna Konservatooriumi arenemisest 15 aasta kestel“, *Muusikaleht*, 10(1934), 197-200.

¹⁹ Aigi Rahi-Tamm, „Conflicts Are the Core of Social Life": Creating Mistrust at the Tallinn State Conservatory in the 1940s–60s“, *The Secret Police and the Soviet System: New Archival Investigations (xx–xx)*, toim Michael David-Fox, ilmumas.

²⁰ Aigi Rahi-Tamm, „Arhiivi ja inimese lugu ning selle mitu palet 1940.–1960. aastate oludes: „kontroll peab olema igal pool“, Inauguratsiooniloeng Tartu Ülikoolis, 19.05.2022.

²¹ Heino Rannap, *Eesti Muusikaakadeemia professorid 1919–2001*.

²² RA, ERA.R-2018.2k.371, l. 39: Tallinna Riikliku Konservatooriumi rektori käskkiri nr. 84-k, 30.06.1966. RA, ERA.R-2018.2k.371, l. 51: Tallinna Riikliku Konservatooriumi rektori käskkiri nr. 74-k, 25.06.1971.

²³ Sondra Wieland Howe, „A Historical View of Women in Music Education Careers“, *Philosophy of Music Education Review*, 2 (2009), lk 162-183. Sondra Wieland Howe, „Reconstructing the History of Music Education from a Feminist Perspective“, *Philosophy of Music Education Review*, 2 (1998), lk 96–106.

muusikahariduse kriitika teist ja omapärasemat külge artiklis „The Piano Plague: The Nineteenth-Century Medical Critique of Female Musical Education“. Kennaway käsitleb 19. sajandi meditsiini ringkondades üles kerkinud arutelusid, mis keskendusid muusika potentsiaalselt ohtlikule mõjule noortele naistele.²⁴ Hoopis teoreetilisemalt suhtub Lucy Green muusika, soo ja hariduse vahelistesse suhetesse oma raamatus „Music, gender, education“.²⁵

Kuna konservatooriumi on uuritud vähe, siis sellest tulenevalt on käesoleva töö keskmes arhiiviallikad, mida säilitatakse Rahvusarhiivis Haridusministeeriumi ja Tallinna Konservatooriumi fondides.²⁶ Väga tähtsad on naisõppejõudude isikutoimikud, mille negatiivne pool on puudulik informatsioon. Vaadates naisõppejõudude isikutoimikuid kui tervikut, on säilikes leiduv info ebäühtlane ja osadel puudub personaalne kaust täielikult. Kui Elsa Avessonile mõeldud säilik on 26 lehekülge,²⁷ siis Erika Franzi omas on neid ainult neli.²⁸ Ludmilla Hellat-Lembal, kellest sai 1939. aastal kooli teine naisprofessor,²⁹ oma toimikut ei ole.

Olulised informatsiooniallikad on samuti konservatooriumi juhtkonna koosolekute protokollid. Need katavad peaaegu kogu vahemiku 1919–1944. Kooli juhtimine muutus riigistamisega 1935. aastal. Enne mainitud verstaposti juhtis haridusasutust põhiliselt konservatooriumi selts ja peale Tallinna konservatooriumi valitsus. Vastavalt sellele jaotusele on liigendatud säilikud: „Tallinna Konservatooriumi Seltsi juhatuse koosolekute protokollid“³⁰ ja „Tallinna Konservatooriumi Valitsuse koosoleku protokollid“³¹. Kahjuks ei kata koosolekute kirjalikud jäädvustused kogu veerand sajandit. Valitsuse protokollid alustavad 1937. aastaga ja lõpetavad enneaegselt 1940. aastaga. Protokollimise varakult lõpetamine on ikkagi mõistetav järgnenud nelja aasta keerulisuse tõttu. Kahjuks ei leidu protokollides põhjalikke arutelusid, mis avaksid sündmuste tausta. Ka tähtis resolutsioon, auprofessorite valimine 1939. aastal, jäädvustati protokollis vaid otsuse sõnastamisega.³² Seevastu sisaldab valitsuse protokollide säilik iga semestri kohta tunnitabelid, mille kaudu selguvad õppejõud, nende ained ja antavate tundide

²⁴ James Kennaway, “The Piano Plague: The Nineteenth-Century Medical Critique of Female Musical Education”, *Gesnerus*, 68:1 (2011), lk 26–40.

²⁵ Lucy Green, *Music, gender, education*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1997).

²⁶ RA, ERA.1108: Haridusministeerium, 1918–1940; ERA.3635: Tallinna Konservatoorium, 1919–1944.

²⁷ RA, ERA.3635.1.104: Avesson, Elsa Otto t., 1936–1942.

²⁸ RA, ERA.3635.1.113: Frants, Erika Eduardi i., 1941–1942.

²⁹ Heino Rannap, *Eesti Muusikaakadeemia professorid 1919–2001*, lk 38–39.

³⁰ RA, ERA.3635.1.5: Konservatooriumi seltsi juhatuse protokollid, 18.05.1923–6.06.1935.

³¹ RA, ERA.3635.1.31: Tallinna Konservatooriumi Valitsuse koosoleku protokollid, 2.08.1937–2.08.1940.

³² RA, ERA.3635.1.31, Tallinna Konservatooriumi Valitsuse koosoleku protokoll nr. 47, l. 37. 19.01.1939.

arv.³³ Ka seltsi juhatuse koosolekute jäädvustuste vahel leidis haridustöötajate nimekirju, kuid mitte sarnase regulaarsuse või põhjalikkusega. Näitena võib tuua nimekirja 1. juunist 1927.³⁴

Kõige väärtuslikumad allikad pärinevad kooli sünniajast 1919. aastast. Esimene nimekiri algsest õpetajaskonnast koos nende kõrgema hariduse kirjeldustega ja selle lisa, mis kinnitati kaks kuud hiljem.³⁵

³³ RA, ERA.3635.1.31, l. 42–43: E.V. Tallinna Konservatooriumi õppejõudude tunnid 1937.a. sügissemestril, dateerimata; RA, ERA.3635.1.31, l. 44–45, E.V. Tallinna Konservatooriumi õppejõudude tunnid 1938.a. kevadsemestril, dateerimata; RA, ERA.3635.1.31, l. 51–52, E.V. Tallinna Konservatooriumi õppejõudude tunnid 1938.a. sügissemestril, dateerimata; RA, ERA.3635.1.31, l. 81–82, E.V. Tallinna Konservatooriumi õppejõudude tunnid 1939.a. kevadsemestril, dateerimata; RA, ERA.3635.1.31, l. 116–121, E.V. Tallinna Konservatooriumi õppejõudude tunnid 1939.a. sügissemestril, dateerimata. RA, ERA.3635.1.31, l. 135–138, E.V. Tallinna Konservatooriumi õppejõudude tunnid 1940.a. kevadsemestril, dateerimata.

³⁴ RA, ERA.3635.1.5, l. 84: Tallinna konservatooriumi õpetajate nimestik, 1.06.1927.

³⁵ RA, ERA.1108.5.24, l. 139–140: Tallinna kõrgema muusikakooli õppejõudude nimekiri, dateerimata; RA, ERA.1108.5.24, l. 142–142p: Kiri Haridusministeeriumi Kunstiosakonnale, 7.11.1919.

Naiste kõrgharidusest ja kõrgemast muusikaharidusest üldisemalt

Naisharidus 19. ja 20. sajandil

Naiste teekond kõrghariduse saamise nimel ei olnud sirge ega lühike. 1919. aastaks omasid enamik Ameerika Ühendriikide ja Euroopa naisi vähemalt teoreetilist võimalust astuda üks päev mõne ülikooli uste vahelt läbi immatrikuleeritud tudengina. Murrang selleks oli toimunud 19. sajandi teisel poolel.

Protsess selleks ei saanud ühtlaselt. Ühendriikides pääsesid mõned naised ülikoolide auditooriumitesse juba 1840. ja 1850. aastatel said esimesed täieõigusliku tudengi staatuse.³⁶ Samas ei tähendanud varakult kõrgema hariduse saamine näiteks mõnes Inglise ja Ameerika kolledžis, et see võrdub kõrgharidusega.³⁷ Ajalises arvestuses jäi Euroopa ikkagi veidi maha. Euroopas oli edumeelsem Šveits, kus Zürichi ülikoolis hakati naisi täieõiguslike üliõpilastena aktsepteerima 1865. aastal.³⁸ Liberaalsemad olid ka Prantsusmaa, Skandinaaviast Rootsi ja Taani, kus anti loa naisüliõpilaste immatrikuleerimiseks 1870. aastatel.³⁹ Norras leidis sündmus aset varastel 1880ndtel.⁴⁰ Ka kogu Lääne-Euroopa jaoks ei olnud naistudengid 19. sajandi teisel poolel normaalsus. Üks hilisemaid riike, kus lubati naisi ametlikult kõrgkooli, oli Saksamaa. Kõrgema hariduse laiendamise protsessiga tegi algust Badeni suurhertsogiriigis asuv Freiburgi ülikool alles 1899. aastal. Riigiitasandile jõuti kaheksa aastat hiljem.⁴¹

Ka Vene keisririik oli riiklikult keskmisest konservatiivsem ja naiste kõrghariduse juurde lubamine oli hoopis keerulisem teema. Kui piiranguid pehmendati, siis olude muutumisel võidi vastav seadus tühistada. 1850ndatel toimus teatud vabanemine ühiskonnas, aga 1863 keelati naistel loengutest osa võtta.⁴² 1870ndatel ühe käega lubati asutada kõrgemaid naiskursuseid ja teise käega kutsuti 1874. aastal populaarseks muutunud Zürichist tagasi.⁴³ Viimane käik oli

³⁶ Sirje Tamul, Sirje Kivimäe, „Euroopa ülikoolid ja naised“, lk 46.

³⁷ *Ibid*, lk 46–48.

³⁸ *Ibid*, lk 45–71.

³⁹ *Ibid*, lk 54, 63.

⁴⁰ *Ibid*, lk 63.

⁴¹ *Ibid*, lk 56–63.

⁴² Ruth A. Dudgeon, „The Forgotten Minority: Women Students in Imperial Russia, 1872–1917“, *Russian History*, 9: 1(1982), lk 2.

⁴³ Sirje Kivimäe, Sirje Tamul, „Kõrgemast naisharidusest Venemaal“, *Vita academica, vita feminea* (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 1999), 79–89.

rohkem seotud tahtega piirata revolutsiooniliste ideede levikut, ning murel oli tõepõhi all. Paradoksaasel kombel kasvas tagasikutsumise tagajärjel vene põrandaalune revolutsiooniline liikumine märkimisväärselt.⁴⁴ Kuna ka valitsusele oli selge, et mingisugune kõrgem asutus naiste hariduseks peab eksisteerima, anti luba luua erinevaid kõrgemaid naiskursuseid, küll aga alles 1872. aastal. Kahjuks ei olnud need juba valitsuse kehtestatud piirangute tõttu ülikoolidega võrreldes samasuguse tasemega. Näiteks ei saanud lõpetajad akadeemilist kraadi.⁴⁵ Samas oli naiskursustel oma eripära, et need eksisteerisid väljaspool riiklikku haridussüsteemi. See tähendas riikliku rahalise toetuse puudumist, aga samal ajal demonstreeris ka vähemalt osaliselt ühiskonna toetust naiste kõrghariduse ideele.⁴⁶ Lisaks suleti enamik neist peale 1881. aastal toimunud keiser Aleksander II atentaati. Bestuževi kursused Peterburis olid ühed ainsad, millele võimaldati avatuks jäämist. Naishariduses ei valitsenud kuni 1905. aastani küll täielik vaikus, aga suuremad muutused saabusid revolutsiooniga. Naised lubati vabakuulajatena ülikoolidesse kuni 1908. aastani, mil võeti luba tagasi. Uksed avati taas viis aastat hiljem.⁴⁷

Samas keerulised kodused olud sundisid venelannasid otsima teisi võimalusi hariduse saamiseks ning neist said 1860ndatel Mandri-Euroopas naiste akadeemilises hariduses tõelised teerajajad.⁴⁸ Samuti ei tähendanud Vene valitsuse keelud ja piirangud, et kogu Vene keisririigi naissool polnud võimalustki saada kõrgemat haridust. Kellel oli piisavalt materiaalseid võimalusi, võis võtta ette tee välismaale, mida paljud naised ka tegid. Venelannade seas osutus väga populaarseks Zürichi ülikool, kuna see naisüliõpilastele avati juba 1865. aastal ning rahalised väljaminekud (õppemaks, elamiskulud) olid mainitud piirkonnas üsna madalad. Alates ajast, mil venelannadel tekkis võimalus eri Euroopa riikides õppida, suutsid nad palju korda saata. Nad olid ühed esimesed naistudengid paljudes kõrgkoolides, nt Zürichis, Leipzigin, Heidelbergis. Mitmed venelannad said esimeste naistena oma valdkondades doktorikraadi, näiteks Julia Lemontova keemias, Sofia Kovalevskaja matemaatikas ja Anna Jevrjeinova õigusteaduses.⁴⁹

⁴⁴ Ann Hibner Koblitz, „Science, Women, and the Russian Intelligentsia The Generation of the 1860s“, *Isis*, 2 (1988), lk 221.

⁴⁵ Ruth A. Dudgeon, „The Forgotten Minority: Women Students in Imperial Russia“, lk 4, 7.

⁴⁶ *Ibid*, lk 3–7.

⁴⁷ *Ibid*, lk 2.

⁴⁸ Ann Hibner Koblitz, „Science, Women, and the Russian Intelligentsia The Generation of the 1860s“, lk 214.

⁴⁹ *Ibid*, lk 213–220.

Vene keisririigist pärit naistele oli tähtis just Šveits. Samas see ei tähendanud seaduse ühiskonna laiemat heakskiitu laiemat heakskiitu. Šveitslased vene naistudengeid ei sallinud ning tegid oma arvamuse üsna selgeks. Neis tekitasid küsimusi venelannade kombed, suur tahe õppida kõrgkoolis ja modernsus, nt lühikesed soengud ja vaba läbikäimine vene meestudengitega.⁵⁰ Tuleb mainida, et välismaale jõudnud vene naistudengid olidki väga modernsed ning paljud huvitatud ka revolutsioonilistest ideedest. Viimane oli üks motivaatoreid õppima minemisel. Raskusi õppimisel tekitasid ka klassikalised põhjused, nagu eelarvamused nende kui naiste suhtes.⁵¹ Samuti ei saa pidada Šveitsi riiki ülemäära eesrindlikuks, kui naistele anti valimisõigus alles 1971. aastal⁵², aga tol hetkel Vene keisririigi naised (sh eestlannad) said võimaluse hääletada juba aastast 1917. Eestlastest lähtudes oli tähtsam aga Berni ülikool, kus omandasid doktorikraadi esimesena 1909. aastal Helene Taar⁵³ ja tema järel Alide Bockhoff-Poom-Teemant.⁵⁴

Vene naishariduse ajaloost lähtudes oli tähtis ka Saksamaa. Viimases avati kõrgkoolid naistele hilja ja ka saksa kultuuriruumis, sh Tartus, esines vastasust naistudengite suhtes.⁵⁵ Samal ajal polnud Saksamaal naistele akadeemiline maailm täielikult sulgunud ning kultuuriruumi kuulus ka Šveits. Nii saigi huvitaval kombel esimese naisena doktorikraadi matemaatikas 1874. aastal Sofia Kovalevskaja just Saksamaal asuvas Heidelbergi ülikoolis. Viimane ei olnud seotud mõne laiema riikliku naishariduse laiendamise loaga. Naine oli ise veennud ülikooli, et tal lastaks seal õppida. Tänu sellele said Heidelbergis tudeerida ka Julia Lemontova ja Natalja Armfeldt.⁵⁶ Siiski on tegu erandga ja ei tähendanud Saksamaal ega Venemaal suurt murrangut laiemas naishariduse levikus.

19. sajandil ja 20. sajandi algul ei kuulunud Vene keisririiki ainult tänapäeva Venemaa, vaid ka näiteks Soome, mis huvitaval kombel Tamuli ja Kivimäe artiklis paigutati Skandinaavia hulka⁵⁷. Soomel sarnanes rohkem ülejäänud põhjamaadega kui Vene keisririigiga. Siiski

⁵⁰ Ann Hibner Koblitz, „Science, Women, and the Russian Intelligentsia The Generation of the 1860s“, lk 215.

⁵¹ *Ibid*, lk 218–19.

⁵² „Women’s Suffrage in Switzerland: 100 Years of Struggle“, <https://www.parlament.ch/en/%C3%BCber-das-parlament/political-women/conquest-of-equal-rights/women-suffrage>, [külastatud 20.11.2021].

⁵³ Berni Kantoni Riigirhiiv, StABE BB 05.10.1707. Sitzung der I. Abteilung am 9.11.1909 viitatud Janet Laidla, „Academic career paths of women at the University of Tartu until the Second World War“, käsikiri autori valduses, 2022.

⁵⁴ Sirje Tamul, Sirje Kivimäe, „Euroopa ülikoolid ja naised“, lk 52.

⁵⁵ *Ibid*, lk 67.

⁵⁶ Ann Hibner Koblitz, „Science, Women, and the Russian Intelligentsia The Generation of the 1860s“, lk 217.

⁵⁷ Tamul and Kivimäe, "Euroopa Ülikoolid Ja Naised".

mainitud ajal oli tegemist keisririigi osaga, kus naisharidust vaadati lahkema pilguga. Järelikult ei saa võrdsustada Vene keisririigi ranget korda võimaluste puudumisega naishariduses.⁵⁸

19. sajandi ja 20. sajandi alguse seisuga Eesti ainsas ülikoolilinnas Tartus toimus naiste pääsemine akadeemilise maailma analoogselt ülejäänud keisririigiga. Eestis hakkasid naistele uksed avanema kõrgemas hariduses alles 20. sajandi alguses. Kui 1905. aasta jaanuaris polnud ühtegi kõrgemat haridusasutust, mis ametlikult aktsepteeriks naisi, siis viis aastat hiljem oli neid tervelt kolm: Rostovsevi eraülikool,⁵⁹ Tartu kõrgemad naiskursused,⁶⁰ V. Aleksejevi ja Hans Margensi Tartu kõrgemad kommertskursused.⁶¹ Üldiselt tolle ajani ülikool ei paistnud silma edumeelsusega naishariduses, sest Tartu ülikool kuulus saksa kultuuriruumi. Nagu on eespool mainitud, Saksamaa ei olnud naistudengitest vaimustatud. Sarnast suhtumist peegeldas ka Tartu ülikool. Asutuse koolikomisjon küll kujundas linnades võrgustiku tüdrukutele mõeldud koolidest, aga eesmärgiks ei olnud ülikooli hariduse propageerimine.⁶²

Tartu ülikool alustaski naiste loengusaali aktsepteerimisega 1905. aasta sügisel, mil võeti viis naist haridusasutusse vabakuulajatena vastu. Otsusel polnud suuremat mõju, sest tol hetkel revolutsiooni sündmuste tõttu õppetööd ei toimunud ja olukorra rahunedes olid vastuvõetud juba Eestist lahkunud.⁶³ Kuigi tuli ette tagasilööke, jätkus vabakuulajate vastu võtmine. 1911. aastal anti välja selge reeglistik, mis reguleeris vabakuulajate eksameid.⁶⁴ Kolm aastat hiljem puhkes esimene maailmasõda, mis üldiselt õppetööle positiivselt ei mõjunud. Suurel konfliktil oli positiivne mõju naisharidusele. Nimelt oli seoses sõjaga uute arstide harimine esmatähtis ning see andis tõuke naiste ametlikuks immatrikuleerimiseks, mille kohta võeti ametlik otsus vastu 1915. aastal. Esimeste täieõiguslike naistudengite reaalne vastuvõtt toimus aga kaks aastat hiljem.⁶⁵

Siiski ei olnud Tartu ülikool ainuke võimalus naistele kõrgema hariduse saamiseks. Üks neist oli Rostovsevi eraülikool, mille asutamisoskusele kirjutati alla 31. detsembril 1907 (vkj). Asutus tegutses kahes valdkonnas: meditsiin ja matemaatika-loodus. 1912. aastal aga tõusti

⁵⁸ Sirje Kivimäe, Sirje Tamul, „Euroopa ülikoolid ja naised“, lk 63.

⁵⁹ Sirje Tamul, „Eraülikool ja kõrgemad naiskursused Tartus“, *Vita academica, vita feminea*, koost Sirje Tamul (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 1999), lk 127.

⁶⁰ *Ibid*, lk 137.

⁶¹ *Ibid*, lk 139.

⁶² Sirje Kivimäe, Sirje Tamul, „Euroopa ülikoolid ja naised“, *Vita academica, vita feminea*, lk 67.

⁶³ Sirje Tamul, „Naisüliõpilased Tartu ülikooli üliõpilaskonnas 1905–1918“, *Vita academica, vita feminea*, lk 100.

⁶⁴ *Ibid*, lk 104.

⁶⁵ *Ibid*, lk 112–115.

ametlikult ülikoolidega ühele pulgale. Kooli eluaeg polnud siiski kuigi pikk, tegevus lõpetati 1920. aastal.⁶⁶ Teine oluline eraalgatuslik õppeasutus Tartus loodi 1908. aastal ja kandis nime „Tartu kõrgemad naiskursused“. Siin olid valdkondadeks valitud ajalugu, keeled ja õigus. Juurateaduskond ei hakanud küll kunagi tööle. Põhikirja loomisel vaadati Peterburi poole, kus tegutses sarnane hariduskeskus. Samamoodi pealinnas tegutsevate kursustega anti lõpetanutele vaid tunnistuse, kuid selline kord kehtis 1913. aastani. Kahjuks ka sellel haridusasutusel ei olnud pikka eluiga: töö lakkas 1915. aasta suvel.⁶⁷ Hoolimata koolide lühikesest elueast, oli nii Rostovsevi eraülikoolil ja Tartu kõrgematel naiskursustel suur mõju. Üle poole Tartu ülikooli astunud naistest juba olid vähemalt osaliselt osalenud, kas eraülikooli või naiskursuste õppetöös.⁶⁸

Peterburi konservatooriumi mõju

Enne kõrgema muusikalise õppe käivitumist Eestis oli kahtlemata eestlaste jaoks üks tähtsamaid keskusi Peterburi. 1864. aastal avatud konservatooriumil oli vaieldamatult suur mõju Eesti muusikale. Samal ajal omas linn väärtust ka muusikavälistes ringkondades. 19. sajandi teiseks pooleks oli jõudnud tekkida Peterburi rohkearvuline eestlaste kogukond. Tallinna ja Tartu kõrval kultuuri seisukohast kolmas linn eestlastele.⁶⁹ Eestlaste hoogsest seltsielust ja kokkuhoidvusest annavad tunnistust ka Emma Lerchenbaumi mälestused.⁷⁰ Erinevates Eesti seltsides esines ka muusikalist tegevust. Palme seltsi Eesti osakonnal oli oma koor. Hilisem Peterburi Eesti Heategevas Selts korraldas kontserte ja näidendeid. Seltsitegevuses osalesid Peterburi konservatooriumi õpilased Aino Tamm, Miina Härma ja eelmistest hiljem Ludmilla Lemba. Muusikaharidusest lähtudes oli siiski tähtsam konservatoorium.⁷¹

Peterburi konservatoorium sattus peagi peale asutamist Eestist pärit neiude huviorbiiti. Juba 1867. aastal alustas Emilia Karell oma õpinguid ning sai diplomi 1875. Tema õde Maria jõudis

⁶⁶ Sirje Tamul, „Eraülikool ja kõrgemad naiskursused Tartus“, *Vita academica, vita feminea*, 127–130.

⁶⁷ *Ibid*, lk 137.

⁶⁸ Sirje Tamul, „Naisüliõpilased Tartu ülikooli üliõpilaskonnas 1905-1918“, *Vita academica, vita feminea*, lk 117.

⁶⁹ Sirje Tamul, „Eestlannade õpingutest Venemaa kõrgkoolides enne rahvusülikooli avamist“, *Vita academica, vita feminea*, lk 188.

⁷⁰ Emma Lerchenbaum, *Minu mälestused eestlaste elust Peterburis 1879-1919*, toim Kaja Kumer-Haukanõmm (Tartu: Tartu Ülikooli Välis-Eesti Uuringute Keskus, 2012).

⁷¹ *Ibid*, lk 7–21.

konservatooriumi aastal 1873, kuid pidi kolme aasta pärast õpingud pooleli jätma, sest see käis rahaliselt üle jõu. Kümme aastat hiljem astus kõrgkooli Miina Härma ning 1890. aasta lõpus sai ta ka diplomi kätte.⁷²

Kuigi Miina Härma on jäädvustatud hästi inimeste ajaloolisse mällu ja ajalookirjandusse, siis suuremas perspektiivis olukord nii hea ei ole. Näiteks naisheliloojatel on kohati keeruline sobituda meeste poolt paikapandud ajastutesse. Paljud naised ei jõua muusikahariduse ajalookirjutusse. Ajaloolaste seas on levinud ka vale-eeldus, et ajaloos on vähe silmapaistvaid naisheliloojaid. Põhjuseks on jällegi siin naiste kõrvalekaldumine vastava ajastu muusikanormidest. Kuigi muusikalisi ajastuid nagu barokk ja klassitsism oleks keeruline muuta, kuid selle tulemuseks oleks mitmetahulisem ja reaalsusele paremini vastav ajaloo pilt.⁷³

Ikkagi on kummaline, et naistel on keeruline sobituda ametliku muusikahariduse ajaloo, sest tegelikult ei ole naise ja muusika õpetamise koosluses mitte midagi enneolematut, ei 19. sajandi ega 20. sajandi kontekstis. Vastuolu võtab suurepäraselt kokku jällegi Howe. Kuigi Ameerika ajaloos on olnud naised muusikahariduses pidevalt aktiivsed, siis ometi ei ole see esindatud ajaloolises narratiivis.⁷⁴ Lapsele laulev ema on üks väheseid nähtusi, mis kehtib iga kultuuri kohta maailmas.⁷⁵ Seda kummalisemana mõjuvad mõningad 19. sajandil levinud meditsiinilised kriitikad naiste muusikahariduse vastu. Kardeti, et muusika võib lausa noorte neidude hapraid närve kahjustada. Siiski ei jõutud konsensusele, kas muusika stimuleerib närvisüsteemi üle või hoopis tekitab närvinõrkust.⁷⁶

Väide „Peterburi konservatoorium koolitas meie esimese põlvkonna muusikaõpetajaid...“⁷⁷ ei ole kuidagi liialdus. 1919. a sügisel Tallinna konservatooriumis (tol hetkel Tallinna Kõrgem Muusikakool) 33-st õpetama alustanud muusikutest 18 olid omandanud hariduse Peterburi konservatooriumis. Neli õppejõudu õppis küll Peterburi linnas, aga kõrgkoolist väljastpoolt. Kolm sai ülikooli hariduse Moskva konservatooriumis. 1919. a sügisel alustatud 16

⁷² Sirje Tamul, „Eestlannade õpingutest Venemaa kõrgkoolides enne rahvusülikooli avamist“, *Vita academica, vita feminea*, lk 188–190.

⁷³ Sondra Wieland Howe, „Reconstructing the History of Music Education from a Feminist Perspective“, 98–101.

⁷⁴ Sondra Wieland Howe, „A Historical View of Women in Music Education Careers“, lk 162.

⁷⁵ Lucy Green, *Music, gender, education*, lk 29.

⁷⁶ James Kennaway, „The Piano Plague: The Nineteenth-Century Medical Critique of Female Musical Education“, lk 27, 34.

⁷⁷ *Ibid*, lk 190.

naisõppejõust pooled pärinesid Peterburi konservatooriumi kasvandike hulgast. Kolm olid seotud Peterburiga, kuid mitte kõrgkooli baasil.⁷⁸

Peale 1919. aastal alustanud õppejõudude seas langes Peterburi konservatooriumi populaarsus drastiliselt. 1920. aastal lisandus Eva Raudkats.⁷⁹ 1923. aastal õpetamist alustanud Linda Perna oli üks väheseid, kes peale 1919. aastat õpetamist alustanud õppejõududest tudeeris Peterburi konservatooriumis.⁸⁰ 1928. aastal asus õpetama viimane Peterburi kasvandik – Ludmilla Hellat-Lemba.⁸¹

Valitud allikad sõnaselgelt ei avalda, miks eriti alguses eelistati just Peterburi konservatooriumi kasvandikke. Samas on nende abil võimalik teha põhjendatud oletusi. 1919. aastal oli muusikakooli loomisel suur roll Mihkel Lüdigi,⁸² kes sai hariduse Peterburist ja Emma Lerchenbaum järgi oli mees linnas viibides aktiivne ka seltsitegevuses. Raamatust käivad läbi seoses seltsidega ka Aino Tamm ning Lembade perekond.⁸³ Tõenäoliselt mängisid tutvused Tallinna kõrgema muusikakooli loomisel suurt rolli.

Mihkel Lüdigi kutse tähtsus on toodud välja Eesti muusika biograafilises leksikonis.⁸⁴ Palvet kooli õpetama tulla on maininud ka arhiiviallikas. Nimelt, kui Linda Perna 1927. aastal oma kirjas haridusministeeriumile avaldas vastumeelt vallandamise osas, siis samal ajal kirjeldas ta enda tööle võtmise asjaolusid ning mainis Mihkel Lüdigi korduvaid palveid Tallinnasse tulla.⁸⁵

⁷⁸ RA, ERA.1108.5.24, l. 139–140: Tallinna kõrgema muusikakooli õppejõudude nimekiri, dateerimata. RA, ERA.1108.5.24, l. 141: kiri Tallinna kõrgema muusika kooli kuratooriumile, 15.09.1919. RA, ERA.1108.5.24, 141: kiri Haridusministeeriumi kunstiosakonnale, 7.11.1919.

⁷⁹ K. Sildoja, „Noorma, Eva“, *Eesti muusika biograafilise leksikon*, II köide, toim Tiina Mattisen, Mall Põldmäe, Tiina Õun (Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2008), lk 25.

⁸⁰ „Peterburi konservatooriumi lõpetanud“, *Postimees*, 30.04.1914, lk 3.
<https://dea.digar.ee/article/postimeesew/1914/04/30/42>, (6.05.2022)

⁸¹ Heino Rannap, *Eesti Muusikaakadeemia professorid 1919–2001*, lk 38-39

⁸² Sirje Vihma-Normet, „Õpetajad Eevi Ross ja Aleksander Rjabov olid ka loomingulised partnerid“, *Õpetajate Leht*, 29.10.2021.

⁸³ Emma Lerchenbaum, *Minu mälestused eestlaste elust Peterburis 1879–1919*, lk 40.

⁸⁴ A. Hirvesoo, „Sigrid Hörschelmann-Antropoff“, *Eesti muusika biograafilise leksikon*, I köide (Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2007), lk 40.

⁸⁵ RA, ERA.1108.5.433, l. 65-66: Linda Perna protestkiri Haridusministrile, 16.08.1927

Muusikaline haridus väljaspool Tallinna Konservatooriumi

20. sajandi alguses olid võimalused muusika õppimiseks Eesti alal laiemad, kui ainult Tallinna Kõrgem Muusikakool ja 1923. aastast Tallinna konservatoorium. Siiski ainus kõrgkoolitasemel tegutsenud haridusasutus oli Tallinna Konservatoorium(alates 1935).

Teine tähtis Eesti muusikaline keskus oli Tartu. Enne vabariigiaegseid haridusasutusi tegutsesid Rudolf Griwingi ning Vene Keiserliku Muusika osakonna muusikakoolid, aga need lõpetasid töö varsti peale Eesti vabariigi teket. 1918. aastal alustasid tegevusega „Vabakunstnik August Nieländeri I Eesti Muusikakool“ ja Eesti Helikunsti Seltsi Tartu Kõrgem Muusikakool. Viimased ühendati 1921. aasta lõpus ja nimetati Tartu Kõrgemaks Muusikakooliks. 1925. aastal muudeti nimi Tartu konservatooriumiks. Kui koolid 1921. aastal ühendati, siis mõlemad direktorid säilitasid oma positsiooni. Nende vaheline koostöö ei laabunud ja 1927. aastal muusikakool suleti.⁸⁶ 1926. aasta oktoobris loodi Muusikalise Hariduse ja Kultuuri Edendamise Selts, mis järgneval aastal omakorda asutas Tartu Kõrgema Muusikakooli. Viimane jäigi sellisel kujul töösse kuni 1940. aasta augustini.⁸⁷

Hariduslik muusikaline tegevus toimus ka teistes Eesti linnades. 1922. aastal avati vastav õppeasutus Valgas ja taasavati Narvas.⁸⁸ Siiski oli viimaste tase madalam kui Tallinna ja Tartu koolidel.⁸⁹

Kogu muusikaõpetus Eestis ei koondunud siiski linnanime kandvatesse muusikakoolidesse. Samuti tegutsesid heal tasemel eraõpetajad ja -muusikakoolid. Mitmed hiljem Tallinna Kõrgemas Muusikakoolis ja konservatooriumis töötanud naisõppejõud andsid eratunde, näiteks Erika Franz Tallinnas ja Aino Kõrb Viljandis.⁹⁰ Samuti asutati omanimelisi koole ja stuudioid. Enne Tallinna Kõrgemas Muusikakoolis õpetamist, tegutses Alice Segal Tallinnas aastatel 1903–16 oma ja Heinrich Stuckey nimelise eramuusikakooli juhatajana.⁹¹ Veel 1904.

⁸⁶ „Heino Elleri nimeline Tartu muusikakool 75“, toim A. Antzon (Tartu: H. Elleri nim. Tartu Muusikakool 1994), lk 7–8.

⁸⁷ „Ajalugu“, *Heino Elleri muusikakool*, <https://www.tmk.ee/ajalugu> [külastatud 13.05.2022].

⁸⁸ „Ajalugu“, *Valga Muusikakool*, <https://www.valgamuusikakool.ee/koolist/ajalugu/> [külastatud 13.05.2022].

Heino Rannap, *Eesti kooli ja pedagoogika kronoloogia* (Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium, 2014), lk 95.

⁸⁹ *Eesti pianistliku kultuuri kujunemine*, koost Virve Lippus, Urve Lippus, lk 74.

⁹⁰ *Eesti pianistliku kultuuri kujunemine*, koost Virve Lippus, Urve Lippus, lk 74.

⁹¹ „Segal, Alice“, *Eesti muusika biograafiline leksikon*, II köide, toim Tiina Mattisen, Ene Pilliroog, Mall Põldmäe (Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus 2008), lk 273.

aastal oli tegu Tallinna ainukese muusikakooliga.⁹² Üks teine Tallinna konservatooriumi naisõppejõud võttis ette sarnase karjääri, kuid vastupidises järjekorras. Gertrud Ruckteschell-Kapp õpetas klaverit Tallinna Kõrgemas Muusikakoolis ja konservatooriumi aastatel 1919–27. 1929. aastal alustas aga omanimelise kooli juhatamisega.⁹³ Sidemed vana töökohaga teatud määral säilisid, sest Ruckteschell-Kapp küsis korduvalt kasutada konservatooriumi ruume. Palvetele vastati erinevalt, 1933. aasta augustis andis konservatooriumi juhatus Kapile eitava vastuse, põhjendades oma otsust ruumipuudusega.⁹⁴ 1939. aasta mais oli Ruckteschell-Kapp oma püüdlustes edukam ja lisaks pidi maksma vaid tegelikud kulud.⁹⁵

Studioid ja koole asutati ka konservatooriumi töötajaskonna väliselt. 1898. aastal asutati Tallinnas Eugenie Meyeri muusikakool, mis sulges ukse 1901. aastal.⁹⁶ Ella Hirsch rajas Tallinnas 1913. aastal omanimelise eramuusikakooli, mis 1918 registreeriti.⁹⁷ 1933–38 tegutses Tallinnas ka Niina Murrik-Polonsky klaveristuudio.⁹⁸

Tallinna Konservatoorium 1919–1944

Tallinna Konservatoorium loodi 1919. aastal kui Tallinna Kõrgem Muusikakool. Algusest peale seati sihiks rajada kõrgkoolilaadne asutus, kuid Vabadussõja ja noore vabariigi kontekstis osutus idee teostamatuks. Õpetajaskond seevastu nõrgema kvaliteediga ei olnud. Ainult mõnel üksikul 1919. aasta sügisel alustanud õppejõul puudus kõrgharidus ja eelistatuim oli Peterburi konservatoorium.⁹⁹

Kooli loomise palve saadeti haridusministri poole 3. juulil.¹⁰⁰ Kuigi konservatooriumi nimetusest ei tahetud loobuda, ka palves on viidatud sellega loodavale koolile, siis 1919. aasta

⁹² Heino Rannap, *Eesti kooli ja pedagoogika kronoloogia*, lk 41.

⁹³ E. Pilliroog, „Kapp, Gertrud“, *Eesti muusika biograafiline leksikon*, I köide, toim Tiina Mattisen, Mall Põldmäe, Tiina Õun (Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus 2007), lk 239.

⁹⁴ RA, ERA.3635.1.5, l. 199: Tallinna konservatooriumi seltsi juhatuse koosoleku protokoll n 151, 24.08.1933

⁹⁵ RA, ERA.3536.1.31, l. 88: E.V. Tallinna Konservatooriumi valitsuse koosoleku protokoll nr. 55, 8.05.1939.

⁹⁶ „Eugenie Meyeri muusikakool“, *Eesti Entsüklopeedia*, http://entsyklopeedia.ee/artikkel/eugenie_meyeri_muusikakool [külastatud 13.05.2022].

⁹⁷ A. Hirvesoo, „Hirsch, Ella“, *Eesti muusika biograafiline leksikon*, I köide, toim Tiina Mattisen, Mall Põldmäe, Tiina Õun (Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus 2007), lk 147.

⁹⁸ A. Hirvesoo, „Murrik-Polonsky, Niina“, *Eesti muusika biograafiline leksikon*, I köide, toim Tiina Mattisen, Mall Põldmäe, Tiina Õun (Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus 2007), lk 507-508.

⁹⁹ RA, ERA.1108.5.24, l. 139–140: Tallinna kõrgema muusikakooli õppejõudude nimekiri, dateerimata; RA, ERA.1108.5.24, l. 142–142p: Kiri Haridusministeeriumi Kunstiosakonnale, 7.11.1919.

¹⁰⁰ RA, ERA.1108.5.24, l. 113: Palve Eesti Vabariigi Haridusministrile, 3.07.1919.

seisuga jäi asutuse nimeks „Tallinna kõrgem muusikakool“. Samuti on võimalik kinnitatud ajutises põhikirjas märgata läbitõmmatud konservatooriume.¹⁰¹ Algselt loodi muusikakool kui „Estonia“ seltsi osakonnana, mida juhtima asus seitsmeliikmeline kuratoorium.¹⁰² Esimesse seitsmikusse kuulusid haridusminister Juhan Kartau, Asutava Kogu esimees August Rei, Villem Reinok, Raimund Kull ja August Topman. Kuratooriumi eestseisjaks sai Georg Hellat, muusikakooli direktoriks aga Mihkel Lüdig.¹⁰³ 1919. aasta septembri lõpus toimus esimene aktus.¹⁰⁴ Esimesel õppeaastal võeti vastu peaaegu 500 õpilast.¹⁰⁵

Järgmine suurem muutuste laine saabus 1923. aastal. Muusikakoolist sai konservatoorium ja iseseisvuti Estonia seltsist. Volitused anti äsjaloodud konservatooriumi seltsile. Kool etteotsa astus uus direktor: professor Jaan Tamm.¹⁰⁶ 1923. aastalt lootis värske konservatoorium riigistamist ning 11. juuli koosolekul otsustas konservatooriumi seltsi juhatus vastava palve haridusministeeriumisse saata.¹⁰⁷ Asjaajamine jõudis lõpuks Riigikokku, kuid arutelud lõppesid edasilükkamisega ja kool jäi seega jätkuvalt erakätesse.¹⁰⁸ Ühes hilisemas haridusministeeriumisiseses kirjas mainitakse ühe põhjusena liiga suurt õpilaskonda ja õppejõudude hulka.¹⁰⁹ 1925. aastal sai konservatoorium ametlikult uue põhikirja ning seal on defineeritud kooli kui „era kõrgem[at] kunstiõpeasutus[t]“. Samal kevadel lõpetas ka kooli esimene lend. Sügisel aga edutati viis meest professoriteks ja kaks õpetajat said õiguse kutsuda end vanem õpetajaks.¹¹¹

Esimese kümnendi möödumist 1929. aastal suurelt ei tähistatud. Konservatooriumi seltsi juhatus leidis, et 1933. aasta sobib paremini. Küll aga edutati üheksa õppejõudu vanemaks õpetajaks.¹¹² Päevaleht avaldas aastapäeva puhul artikli, kuid fookuseerus pigem tolleaajase koolimaja puudustele, nimetades seda „...koobas-hooneks...“: „Pidulikku aktust sel puhul pole,

¹⁰¹ RA, ERA.1108.5.24, l. 131–136: Tallinna kõrgema muusikakooli ajutine põhikiri, 1919.

¹⁰² RA, ERA.1108.5.24, l. 131–131p: Tallinna kõrgema muusikakooli ajutine põhikiri, 1919.

¹⁰³ Juhan Aavik, „40 a. E.V. Tallinna Konservatooriumi asutamisest“, *Vaba Eesti Sõna*, 8.10.1959, 5.

¹⁰⁴ Juhan Aavik, „Tallinna konservatooriumi arenemisest 15 aasta kestel“, *Muusikaleht*, 29.10.1934, 198.

¹⁰⁵ RA, ERA.3635.1.1: Õpilaste nimekiri, 1919–1920.

¹⁰⁶ Juhan Aavik, „Tallinna konservatooriumi arenemisest 15 aasta kestel“, *Muusikaleht*, 29.10.1934, 198–199.

¹⁰⁷ RA, ERA.3635.1.5, l. 25: Tallinna konservatooriumi seltsi juhatuse koosoleku protokoll n5, 11.06.1923.

¹⁰⁸ „Kroonika“, *Muusikaleht*, 1924, lk 79.

¹⁰⁹ RA, ERA.1108.5.433, l. 70: kiri Haridusministrile, 10.09.1927.

¹¹⁰ RA, ERA.1108.5.366, l. 13: Tallinna konservatooriumi põhikiri, 6.02.1925.

¹¹¹ Juhan Aavik, „Tallinna konservatooriumi arenemisest 15 aasta kestel“, *Muusikaleht*, 29.10.1934, 199.

¹¹² RA, ERA.3635.1.5, l. 121: Tallinna konservatooriumi seltsi juhatuse koosoleku protokoll n 82, 3.09.1929.

sest praegustes ruumides ei saa üldse mingisugust pidulikkust olla“¹¹³ Uue hoone ehitus algas järgneva aasta suvel.¹¹⁴

Kauaoodatud riigi omandiks saamine toimus 1935. aastal. Seltsi peakoosolekul võeti vastav August Topmani ettepanek vastu 22. märtsil 1934 ning oli sõnastatud järgmiselt: „Juhatusel ülesandeks teha samme astuda Tallinna konservatooriumi täieliseks ehk osaliseks riigistamiseks ning ühtlasi ümbertöötamiseks konservatooriumi põhikirja autonoomse muusika ülikoolile kohaselt“.¹¹⁵ Oktoobris otsustas juhatus küsida heakskiitu riigistamiseks ka Tallinna linnavalitsuselt ja Estonia seltsilt.¹¹⁶ Järgneva aasta 5. märtsil avaldas Riigi Teataja Eesti Vabariigi Tallinna konservatooriumi seaduse.¹¹⁷ Sellega muutus konservatooriumi nimi ja selgines ka konservatooriumi õpilaste positsioon Eesti haridusmaastikul: „§ 57. Kõrgemal kursusel õppijad loetakse konservatooriumi üliõpilasteks, kui nendel on üldharidusliku keskkooli haridus“¹¹⁸. 1938. aasta oktoobris sätestati konservatooriumi valitsuse protokollis, kuidas käituda õpilasega, kes olid konservatooriumis eksamid sooritanud, kuid kellel puudus üldharidus.¹¹⁹

Rahvusvahelised pinged hakkasid mõjutama konservatooriumi elu juba 1939. aastal, mil sakslaste väljarände raames lahkusid professorid Sigrid Hörschmann-Antropoff, Johannes Paulsen ja õpetaja Verner Mühlen.¹²⁰ Siiski suuremad muutused leidsid aset 1940. aasta juunis, mil Eesti okupeeriti ja konservatooriumile seati ülesandeks oma hoonest välja kolida. Peagi hakati rakendama Nõukogude koolide ühtlustuspõhimõtet ka muusikahairdusele.¹²¹

Samal suvel vahetati välja senine direktor Juhan Aavik Riho Pätsi vastu. Novembris asendati viimane Ksenia Aisenstadtiga, kuid naise tegevus oli sedavõrd vastuoluline, et juba 1941. aasta alguses tuli tema asemele Vladimir Alumäe. Saksa okupatsiooni võimude saabudes, naases ametikohale Juhan Aavik, kuid mitte kauaks. 1944. aastal asendati ta Vladimir Alumäega.¹²²

¹¹³ „Kümme aastat muusikakultuuri“, *Päewaleht*, 15.09.1929, lk 5.

¹¹⁴ Monika Topman, *Mõnda möödunust*, lk 25.

¹¹⁵ RA, ERA.3635.1.5, l. 19: Tallinna konservatooriumi seltsi korraline aasta peakoosoleku protokoll n 16, 22.03.1934.

¹¹⁶ RA, ERA.3635.1.5, l. 231: Tallinna konservatooriumi seltsi juhatuse koosoleku protokoll n 175, 27.10.1934.

¹¹⁷ Eesti Vabariigi Tallinna konservatooriumi seadus, *Riigi Teataja*, 5.03.1935, lk 433–441.

¹¹⁸ *Ibid*, lk 439.

¹¹⁹ RA, ERA.3635.1.31, l. 59–60: E.V. Tln Konservatiivse valitsuse koosoleku protokoll nr. 39, 27.10.1938.

¹²⁰ RA, ERA.3635.1.31, l. 114: E.V. Tallinna Konservatooriumi Valitsuse koosoleku protokoll nr.66, 12.10.1939.

¹²¹ Monika Topman, *Mõnda möödunust*, lk 38

¹²² Monika Topman, „Lehekülgi ühe muusikaõppeasutuse ajaloost“, *Kultuurileht*, 23.09.1994, lk 14.

Hoolimata direktorite ja okupatsioonivõimude vahetumisest, õppetöö toimus. Kuigi märtsipommitamise mõjul muutus hoone kasutuskõlbatuks, siis eksameid selle tõttu ära ei jäetud. 1944. aasta teises pooles jätkus õppetöö jällegi Eesti NSV-s.¹²³

¹²³ *Ibid.*

Naisõppejõud Tallinna Konservatooriumis ja selle eelkäijates

Hulk

Koos 1919. aastal avatud Tallinna Kõrgema Muusikakooliga alustas tööd palju naissoost õppejõude. Algselt septembris kinnitatud nimekirjas 14 isikust viis olid naised.¹²⁴ Sama aasta novembris kinnitas Eesti Vabariigi Haridusministeerium veel 19 õppejõudu, kellest 11 olid naised. Ühesõnaga oli 10. novembriks 1919. aastal tol hetkel kõige kõrgemas Eesti muusikalises õppeasutuses tööl 16 naisharidustöötajat 33 isikust koosnenud tervikust.¹²⁵

1927. aastaks oli õppejõudude arv tervikuna kasvanud vaid ühe võrra, kuigi möödunud aja jooksul oli muusikakoolist saanud konservatoorium. Naispedagoogide arv jäi samaks. 34-liikmelisest tervikust olid jätkuvalt 16 naised.¹²⁶ Samal aastal toimus koosseisus muutus vastavalt konservatooriumi seltsi kunstinõukogu ja Haridusministeeriumi otsusele langetada koolis töötavate õpetajate arvu. Koondati kuus õppejõudu, kellest kõik juhtusid olema naised. Konservatooriumi seltsi juhatuse koosoleku protokoll järgi langes valik neile, sest nende klassides õppis liiga vähe õpilasi.¹²⁷ Septembris lahkus vabal tahtel veel üks naisõppejõud nimega Rahel Olbrei. Juhatuse koosoleku protokollist põhjus ei selgunud.¹²⁸ Niisiis 1927. aastaga langes pedagoogide tervik 28-le ja naissoo esindajate arv kümnele.

1933. aastaks jõudis õppejõudude koosseis jällegi muutuda. Nüüd moodustas tervik koosseisu 31 liiget, kui välja arvata õpetaja-kohusetäitja Valentine Riivese. Naiste arv jõudis samuti kasvada ühe võrra.¹²⁹ 1935. aastaks koosseisus suuri muutusi ei toimunud. Ametlikult töötas konservatooriumis 30 õppejõudu, kellest 11 olid naised.¹³⁰

1937. aastaks tõusis pedagoogide arv 42-le. Naiste osakaal jäi võrreldes varasemaga väiksemaks: nüüd töötas koolis kümme naisõppejõudu.¹³¹ 1940. aasta kevadsemester oli

¹²⁴ RA, ERA.1108.5.24, l. 141: kiri Tallinna kõrgema muusika kooli kuratooriumile, 15.09.1919.

¹²⁵ RA, ERA.1108.5.24, l. 142–142p: kiri Haridusministeeriumi Kunstiosakonnale, 7.11.1919.

¹²⁶ RA, ERA.3635.1.5, l. 84: Tallinna konservatooriumi õpetajate nimestik 1.06.1927.

¹²⁷ RA, ERA.3635.1.5, l. 83: Tallinna konservatooriumi seltsi juhatuse koosoleku protokoll n51, 6.07.1927.

¹²⁸ RA, ERA.3635.1.5, l. 85: Tallinna konservatooriumi seltsi juhatuse koosoleku protokoll n53, l. 85–86.

¹²⁹ „Tallinna konservatoorium alustas tööd“, *Nool*, 16.09.1933, lk 4.

¹³⁰ ERA.1108.5.819, l. 5-6: Tallinna konservatooriumi kiri hariduse- ja sotsiaalministeeriumi Teaduse ja Kunsti osakonnale. 1.06.1935

¹³¹ RA, ERA.3635.1.31, l. 42–43: E.V. Tallinna Konservatooriumi õppejõudude tunnid 1937.a. sügissemestril, dateerimata.

viimane, mis algas Eesti Vabariigis. Selleks ajaks oli pedagoogide arv kasvanud veelgi – 56-le, kuid sinna arvestati ka kaheksa assistenti. Naiste osakaal oli kolme aastaga veelgi vähenenud. Nüüd õpetas konservatooriumis kaheksa naist.¹³²

1940. aasta sügissemester algas juba Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi koosseisus. Lühikese ajaga langes konservatooriumi õppejõudude arv üsna drastiliselt. 1940/41. õppeaastaks kinnitati 1940. aasta septembris 28 õppejõudu, kellest ainult kaks olid naised.¹³³ Aasta hiljem ja saksa okupatsiooni saabumise ajaks oli olukord jällegi muutunud. Pedagoogide arv oli kasvanud 36-le ja naiste arv 13-le.¹³⁴

Sõjajärgset kokkuvõtet võimaldab teha 1945. aasta juulis ilmunud artikkel Tallinna Riiklikust Konservatooriumist. Õppejõudude koosseisu kirjeldades arvestati muusika- ja kõrgkooli osa koos. Koolis töötas tollel hetkel 78 õppejõudu. Pole teada, mitu nendest on naised, sest artiklis loetletakse üles neist vaid 47. Ülesloetletutest saab tuvastada kindlalt kaheksa naisõppejõudu.¹³⁵

Täielikku 1919–1944 aastatevahemikus Tallinna konservatooriumis õpetanud naisõppejõudude koguarvu oli keeruline määratleda. Esiteks on välja arvestatud assistendid. Varastes õppejõudude nimekirjades neid ei olnud. Lisaks 1935. aastal Riigi Teatajas avaldatud Eesti Vabariigi Tallinna konservatooriumi seadus defineeris õppejõudu järgnevalt: “Nime ja palga poolest jagunevad konservatooriumi õppejõud õpetajateks, vanemateks õpetajateks ja professoriteks”.¹³⁶ Käesolevas alapeatükis on tuginetud ametlikele nimekirjadele, kuid valitud ajaperioodil iga aasta kohta vastavaid nimekirju ei koostatud või ei ole säilinud. Olukorda ei lihtsustanud mitu korda muutunud riigikord ja sõda aastatel 1940–44. Lisaks ametlik õppejõudude koosseis ja realselt õpetanud isikute kogum alati ei kattunud. Õpetamise alustamisega ei kaasenud automaatselt ametlikult õppejõudude koosseisu arvamist. Üks hea näide oli Valentine Riives. Naine paluti tulla asendajaks vahetult enne 1933. aasta sügissemestrit,¹³⁷ kuid kui Riives esitas palve end määrata õpetajate nimekirja sama aasta

¹³² RA, ERA.3635.1.31, l. 135–138, E.V. Tallinna Konservatooriumi õppejõudude tunnid 1940.a. kevadsemestril, dateerimata.

¹³³ RA, ERA.3635.1.110, l. 5–8: ENSV Tallinna Konservatooriumi Valitsuse ettepanek Konservatooriumi määraliste õppejõudude ja tunniandjate ametisse kinnitamiseks riigiametnike koosseisu, 6.09.1940.

¹³⁴ RA, ERA.3635.1.104, l. 23 Tallinna Konservatooriumi varade hooldaja direktori õigustes otsus nr. 3, 14.10.1941.

¹³⁵ J. Variste. „Tallinna Riikliku Konservatooriumi ja Muusikakooli tööst“, *Sirp ja Vasar*, 14.07.1945, lk 6.

¹³⁶ Eesti Vabariigi Tallinna konservatooriumi seadus, *Riigi Teataja*, 5.03.1935, lk 437.

¹³⁷ RA, ERA.3635.1.5, l. 201: Tallinna konservatooriumi seltsi juhatuse koosoleku protokoll n 152, 30.08.1933

oktoobris ja detsembris, siis vastati talle mõlemal korral eitavalt.¹³⁸ 1933/1934. õppeaasta lõpus otsustas konservatooriumi seltsi juhatus, et järgmisel semestril Riivesel jätkata ei paluta.¹³⁹ Teine õppejõud, kes hästi olukorda illustreeris, oli Rita Bõlau. Viimane hakkas itaalia keelt õpetama juba 1931. aastal tunniandja-praktikandina,¹⁴⁰ kuid õppejõudude koosseisu arvamist arutati protokollide järgi juhatuses alles õppeaasta lõpus ning ka tol hetkel ei tulnud jaatav otsus, vaid eelistati eelnevalt üle vaadata eksamitulemused.¹⁴¹ Alles peale ligi aastajagu õpetamist, pääses Rita Bõlau õppejõudude nimekirja.¹⁴² Ebaselgust naisõppejõudude lõplikus arvus võimendas konservatooriumiga seotud dokumentides õppejõudude nimede eri variantide kasutamine. Head näited olid Rahel Olbrei ja Eva Raudkats. Rahel Olbrei konservatooriumi isikutoimik on Rahvusarhiivis Amanda Kompuse nime all. Eva Raudkatsi käsitletud dokumendid on kasutanud naise hilisemat perekonnanime Noormann(ka Noorma).

Aastatevahemikus 1919–1944 õpetas 47 erinevat naisõppejõudu. Erandina on sinna hulka ka arvestatud viiuliõpetaja S. Landeseni,¹⁴³ keda on mainitud vaid konservatooriumi seltsi juhatuse protokollis, ja Hilda Moosbergi, kes on välja toodud ühes sõjaaegses ajaleheartiklis.¹⁴⁴

Olemasolevate allikate valguses oli vahemikus 1919–1944 naisõppejõudude osakaalu muutumine tingitud orgaanilisest muutumisest. Ainuke juhtum, mis oleks võinud potentsiaalselt järelduse kahtluse alla seada, pärines aastast 1927, mil vallandati korraga kuus naisõppejõudu. Siiski protokollist ei selgunud diskrimineeriv naiste kohtlemine, põhjenduseks oli toodud liiga väikesed klassid ja riigi nõudmised.¹⁴⁵ Kuuikust kaks(Linda Perna ja Mathilde Lüdigi-Sinkel) avaldasid vastumeelsust protestikirjades haridusministrile ning süüdistasid peamiselt direktor

¹³⁸ RA, ERA.3635.1.5, l. 206: Tallinna konservatooriumi seltsi juhatuse koosoleku protokoll n 156, 4.10.1933. RA, ERA.3635.1.5, l. 210: Tallinna konservatooriumi seltsi juhatuse koosoleku protokoll n 160, 18.12.1933.

¹³⁹ RA, ERA.3635.1.5, l. 219: Tallinna konservatooriumi seltsi juhatuse koosoleku protokoll n 168, 5.05.1934.

¹⁴⁰ RA, ERA.3635.1.5, l. 169: Tallinna konservatooriumi seltsi juhatuse koosoleku protokoll n 121, 13.11.1931.

¹⁴¹ RA, ERA.3635.1.5, l. 179: Tallinna konservatooriumi seltsi juhatuse koosoleku protokoll n 131, 30.05.1932.

¹⁴² RA, ERA.3635.1.5, l. 181: Tallinna konservatooriumi seltsi juhatuse koosoleku protokoll n 133, 2.09.1932

¹⁴³ RA, ERA.3635.1.5, l. 67: Tallinna konservatooriumi seltsi juhatuse koosoleku protokoll n 38, 27.09.1926.

¹⁴⁴ „Konservatoorium uue tööaasta lävel“, *Esmaspäev*, 21.09.1940, lk 10.

¹⁴⁵ RA, ERA.1108.5.433, l. 63: Tallinna konservatooriumi seltsi juhatuse koosoleku protokoll väljavõte, 1.08.1927.

Jaan Tamme.¹⁴⁶ Haridusministeerium viis läbi juurdluse, mille käigus ei selgunud konservatooriumi põhikirjavastast tegevust.

Erialad

Aastatel 1919–1944 töötas ametlikult kokku 47 naisõppejõudu. Üle poole neist (29) töötas koos klaveriga. Esimene Tallinna konservatooriumi naisprofessor – Sigrid Antropoff-Hörschelmann – tuli klaveriõpetajate seast. Populaarsuselt teisel kohal oli naiste seas laulmine, mida 1919–1944. aastate vahel õpetas kaheksa pedagoogi. Lauluõpetajate seast tuli kooli teine naisprofessor Ludmilla Hellat-Lemba ja üks esimesi nais-auprofessoreid Aino Tamm. Ülejäänud erialasid, mida mõned naised õpetasid, ei anna võrrelda klaveri ja laulmisega. Itaalia keelt jõudis 25 aasta jooksul õpetada kolm erinevat naist, kuid üks neist – Gail Nasimova¹⁴⁷ – andis ka laulutunde. Pehmelt öeldes saab kolmikuna võtta keelpillide pedagooge, veerandsajandi jooksul õpetas naissoo esindajandest konservatooriumis kaks harfiõpetajat ja üks viiuliõpetaja. Edasi saab rääkida vaid duost. Kehatehnikat andsid aastate jooksul kaks erinevat naisõppejõudu, kuid Gerd Neggot mainitakse vaid asendajana,¹⁴⁸ peamine kehatehnika pedagoog oli Rahel Olbrei (tuntud ka kui Amanda Kompus). Kolme sõjaaegse naisõppejõu puhul jääb nende eriala selgusetuks. Hilda Moosbergil kui poliitiliste ainete õpetaja oli ajalooharidusega.¹⁴⁹

Kuigi suur naiste osakaal tegi konservatooriumi omapäraseks Eesti haridusmaastikul 1919–1944, siis erialadel üllatusi näha ei ole. Lucy Green peab tõeliseks väljakujunenud ootuste murdmiseks naisheliloojaid.¹⁵⁰ Tollest ajaperioodist on ette näidata naisheliloojana näiteks Miina Härma, kuid konservatooriumis aastast 1919–44 teadaolevalt ükski naisõppejõud ei õpetanud midagi väljaspool klaveri, laulmise, kehatehnika eriala ja itaalia keele aine. See tähendab, et kõik teoreetilised ained jäid meeste õpetada. Samal ajal, kui meesõppejõude, kes

¹⁴⁶ RA, ERA.1108.5.433. Linda Perna protestkiri Haridusministrile, l. 65-66. 16.08.1927. RA, ERA.1108.5.433 Mathilde Lüdigi-Sinkeli protestkiri Haridusministrile, 17.08.1927, l. 67-67p.

¹⁴⁷ RA, ERA.1108.5.24, l. 142. Õppejõudude nimekiri Haridusministeeriumi Kunstiosakonnale. 7.11.1919

¹⁴⁸ RA, ERA.3635.1.124, l. 7: Tallinna Konservatooriumi Valitsuse Koosoleku protokoll nr 71 väljavõte-ärakiri, 11.10.1937.

¹⁴⁹ „Moosberg, Hilda“, Eesti biograafiline andmebaas ISIK, <http://www2.kirmus.ee/biblioserver/isik/index.php?id=2046> [külastatud 10.05.2022].

¹⁵⁰ Lucy Green, *Music, gender, education*, lk 113.

õpetasid klaverit (nt: Theodor ja Artur Lemba), laulmist (nt: Aleksander Arder) või itaalia keelt (nt: E. Ferrais), leidus. Kehatehnika jäi peamiselt Rahel Olbrei kätte.

Haridus

Hoolimata Tallinna konservatooriumi hilisest kõrgkooliks ülendamiseks, oli õppejõudude haridustase kõrge juba 1919. aasta sügisel. Kuigi alguses kandis haridusasutus kõigest „muusikakooli“ tiitlit, siis see ei tähendanud, et ka pedagoogide enda haritus samale tasemele jääks. 16-st naisõppejõust omas kõrgharidust neist 14. Siinkohal peab toonitama, et naised ei olnud erandiks meeste kõrval, 1919. aastal oli ka enamik meesõppejõude erinevates konservatooriumites õppinud.¹⁵¹

Ka 1919–1944 aastatevahelise perioodil olid kõrgelt haritud pedagoogid naiste seas ülekaalus. 46-st 29 naisel oli kõrgharidus omandatud mõnes konservatooriumis. Kõige populaarsem oli ikka Peterburi konservatoorium, kus oli õppinud 13 naist. Teisele kohale jäi Tallinna konservatoorium(10), kuid selle kasvandikud hakkasid pedagoogide seas värvi andma alates 1929. aastast, kui alustas õpetamisega Aino Kõrb. Üksikud õppejõud omandasid oma muusikahariduse Moskva, Hamburgi ja Berliini konservatooriumides.

41-st naisõppejõust kaheksa omas mõnes vormis kõrgemat haridust, st eraõpetajad, kõrgemad kursused, lihtsalt muusikakool. Näiteks Amanda Jentson¹⁵² läbis Peterburi Schlesingeri pianisti-metodoloogi kursused ja Helmi Einer¹⁵³ õppis erinevate eraõpetajate juures Peterburis ja Roomas. Viimase seitsmiku puhul on nende hariduse päritolu teadmata, kuid arvestades hea harituse üleüldist tugevat osakaalu, siis võib eeldada, et ka need neli omasid vähemalt kõrgemat haridust.

Ei saa öelda, et kõik otsese kõrghariduseta naisõppejõud andsid oma panuse õppetöösse enne 1935. aastat, see tähendab enne Tallinna konservatooriumi ametlikuks kõrgkooliks saamist. Kaheksast kõrgema haridusega naisest kolm ei andnud tunde 30ndate teisel poolel. Haridusega seotud piirangud olid siiski sätestatud. 1925. aastal kinnitatud põhikirjas oli õppejõuks

¹⁵¹ RA, ERA.1108.5.24, l. 139–140: Tallinna kõrgema muusikakooli õppejõudude nimekiri, dateerimata.
RA, ERA.1108.5.24, l. 141: kiri Tallinna kõrgema muusika kooli kuratooriumile, 15.09.1919. RA,
ERA.1108.5.24, 141: kiri Haridusministeeriumi kunstiosakonnale, 7.11.1919.

¹⁵² „Jentson, Amanda“, *Eesti muusika biograafiline leksikon*, I köide, lk 172.

¹⁵³ E. Pilliroog, „Einer, Helmi“, *Eesti muusika biograafiline leksikon*, I köide, lk 84.

saamiseks vajalik, kas olla väga teenekas muusik või muusika/lavakunsti kunstikooli lõpetamine.¹⁵⁴ 1935. aastal Riigi Teatajas avaldatud konservatooriumi seaduse 38. paragrahvis oli sõnastatud tingimus järgmiselt: „Konservatooriumi õppejõududeks võivad olla isikud, kellel on sellekohane kõrgem haridus ja kes peale selle avaldanud oma võimeid kunstilises või kunstipedagoogilises tegevuses. Ilma kõrgema hariduseta võib konservatooriumis õppejõududena ametisse võtta ainult neid isikuid, kellel on silmapaistvad ja üldtunnustatud võimed või teened omal erialal“.¹⁵⁵ Ei ole teada, mis tähenduses seaduses kasutatakse kõrgemat haridust. Tegemist võib olla lihtsalt ebaselge terminiga või kõrghariduse sünonüümiga. Pole välistatud, et kõrgemat haridust on samamoodi defineeritud kui käesolevas töös, see tähendab haridust, mis on kõrgema tasemega kui üldhariduskool, kuid madalam ülikoolist.

Naisõppejõudude staaž

1919–1944. aasta vahel oli 47 naisõppejõul üsna erineva pikkusega töösuhe konservatooriumiga. Tugevas enamuses olid naised(34), kes õpetasid alla kümne aasta. Seitsme töökogemus jäi 10 ja 19 aasta vahele. Samuti oli seitsmel staaži ka üle 20 aasta. 1919–1944 vahel õpetamist alustanud naistest tegutses pedagoogina kõige kauem Elsa Avesson, kes õpetas konservatooriumis 40 aastat.¹⁵⁶ Kui vaadelda naisõppejõude rangelt 1919. ja 1944. aasta sees, siis kerkib esile Helmi Mohrfeldt-Viitol, kes alustas 1919. aastal Tallinna kõrgemas muusikakoolis ja lõpetas 1944. aastal Tallinna riiklikus konservatooriumis.¹⁵⁷

1935. a dokumendi analüüs

Hoolimata Tallinna Konservatooriumi kõrgest staatusest ja õppejõudude tähtsast rollist Eesti muusikaelus, leidub töötajate täisnimekirju vähe. Seda väärtuslikum on 1. juunil konservatooriumist Haridusministeeriumile läkitatud kiri, mis sisaldab ka õppejõude nimekirja koos nende tööd puudutava statistilise infoga aastatest 1919–1935. Kirjas on välja toodud, et

¹⁵⁴ RA, ERA.1108.5.366, l. 13: Tallinna Konservatooriumi põhikiri, 6.02.1925

¹⁵⁵ Eesti Vabariigi Tallinna konservatooriumi seadus, *Riigi Teataja*, 5.03.1935, l. 437.

¹⁵⁶ “Avesson, Elsa”, *Eesti muusika biograafiline leksikon*, I köide, lk 54.

¹⁵⁷ RA, ERA.3635.1.178, l. 1–2: Helmi Viittoli teenistuskiri. 15.09.1919–21.08.1940. RA, ERA.R-16.3k.527, l. 8: Tõend. 04.1945

11 ametikohta veel püsisid tühjana.¹⁵⁸ Siiski ei ole mainitud õppejõudude nimekiri täielik kokkuvõte kuni riigistamiseni koolis töötanud õppejõududest, vaid teatud valik.

Nimekirjas esineb 30 isikut, kelle hulgast 11 on naisõppejõud. Meeste seas on neli professorit ja üheksa vanem õpetajat. Tol hetkel konservatooriumis naisprofessoreid ei olnud, aga olukord muutus juba järgneval aastal. Nimekirjas on vanem õpetajaid on aga seitse. Erialadel kehtivad juba eelnevas alapeatükis kirjeldatud üldised tendentsid. See tähendab, et naisõppejõud õpetasid klaveri ja laulmisega seotud aineid, kui itaalia keel ja harf välja arvata.

Kahjuks ajavahemiku 1919–1923 aastate semestrite ainetundide arvud ei ole usaldusväärsed, puudujääki tunnistatakse dokumendis endas. Seetõttu põhinevad järgnevad järeldused 1923/24. ja 1934/35. õppeaastate vahelisest 24 semestritest.

24-st semestrist töötasid õppejõud keskmiselt 19,4 semestrit. Neist naisõppejõud töötasid keskmiselt 18,9 ja meesõppejõud 17,2. Naisõppejõududest oli kõige väiksema arvu semestrid(aastatel 1923–35 aktiivne) laulupedagoog Helmi Einer (6), meestest töötas kõige vähem aega metsasarvemängja Albert Kõhelik (4). Täies ulatuses ehk 24 semestrit oli oma ametikohal kuus naist ja kümme meest.

Informatiivsem statistika on keskmine ainetundide määr nädalas semestri kohta. Aastatel 1919–35 andis üks konservatooriumi õppejõud nädalas 15,7 ainetundi. Naisõppejõududel oli keskmine 15,8 ja meestel 15,5. Naisõppejõududest madalaima keskmisega oli harfiõpetaja Sinaida Valk (3,6), meestest aga esteetikapedagoog Hans Kuusik (2,1). Kõrgeimate näitajatega paistsid klaveripedagoog Amanda Jentson (24,1) ja viiuldaja Johannes Paulsen (30,5).

Konservatooriumi valitsuse protokollide vahelised tunnitabelite analüüs

1935. aastal konservatoorium riigistati ning sellega muutus juhtimisviis. Direktoriks jäi Juhan Aavik, kuid konservatooriumi seltsi juhatus asendus konservatooriumi valitsusega. Selle protokolle on säilinud 1937. aasta sügissemestrist kuni 1940. aasta kevadsemestrini.¹⁵⁹

¹⁵⁸ ERA.1108.5.819, l. 5-6: Tallinna konservatooriumi kiri hariduse- ja sotsiaalministeeriumi Teaduse ja Kunsti osakonnale. 1.06.1935

¹⁵⁹ RA, ERA.3635.1.31, l. 42–43, E.V. Tallinna Konservatooriumi õppejõudude tunnid 1937.a. sügissemestril, dateerimata; RA, ERA.3635.1.31, l. 44–45, E.V. Tallinna Konservatooriumi õppejõudude tunnid 1938.a. kevadsemestril, dateerimata. RA, ERA.3635.1.31, l. 51–52, E.V. Tallinna Konservatooriumi õppejõudude tunnid 1938.a. sügissemestril, dateerimata. RA, ERA.3635.1.31, l. 81–

Protokollide vahel on iga semestri kohta eraldi tunnitabel, mille alusel on valminud käesolevas alapeatükis valminud analüüs. Siinkohal on võrdlemise all rohkem erinevaid näitajaid, mis on tingitud informatiivsemast allikast. Kuigi peaaegu kogu allikas oli trükitud, siis 1939. a kevadsemestri tabelis esines ka hariliku pliiatsiga tehtud märkmeid. Ei ole teada, kas tehtud muutused tundide arvudes leidsid rakendust. Siiski üleüldsele statistikale oli nende mõju minimaalne.

Kokku õpetas tollel ajaperioodil 46 erinevat õppejõudu, kellest kümme olid naissoost. 11-st naisõppejõust kaks olid vanem õpetajad, klaveritundidega tegelev Helmi Viitol ja laulupedagoog Ludmilla Hellat-Lemba. 1939. aasta sügisel sai Hellat-Lembast professor. Sel sügissemestril töötasid esmakordselt konservatooriumis korraga kaks naisprofessorit, kuid juba oktoobris lahkus Sigrid Hörschelmann-Antropoff. Ülejäänud seitse olid õpetajad.

Keskmiselt andis naisõppejõud 19,2 ainetundi nädalas semestri kohta. Meesõppejõudude puhul on näitaja väiksem (14,3). Üldine keskmine on aga 15,3.

Meesõppejõudude puhul oli üsna tavaline, et anti mitut erinevat ainet. Keskmiselt andis üks meesõppejõud 2,3 erinevat ainet semestris. Siiski ka meespedagoogide seas oli vaid ühe aine andjaid, näiteks professorid Artur ja Theodor Lemba. Kõige arvukamalt erinevaid aineid andsid professor August Topman (4–9) ja õpetaja Eugen Kapp (6–7). Naised andisid enamasti vaid ühte ainet. Erandiks oli Elsa Avesson, kes andis alates 1939. a sügissemestrist nii kaasmängu kui ka koosmängu ainet.

Tunnitabelites on ainetundide arvud eraldatud, kas normaal-, lisa- või tasuta tundideks. Kõige vähem anti tasuta tunde, seda tegi kuue semestri kohta vaid neli erinevat õppejõudu: vanem õpetaja Aleksander Arder, professor (alates 1938. a sügisest) Alfred Papmehl, professor Julius Vaks ja professor (alates 1939. a sügisest) Ludmilla Hellat-Lemba. Kõige rohkem tasuta tunde semestri kohta õpetas Arder (11) 1937/1938. õppeaastal. Kõige vähem tegelesid tasuta õppega Hellat-Lemba ja Papmehl: 1-2. Lisatundide andmine oli populaarsem. Keskmiselt andis semestris ümardatult 15 õppejõudu lisatunde. Naistest tegi seda keskmiselt ja ümardatult 4

82, E.V. Tallinna Konservatooriumi õppejõudude tunnid 1939.a. kevadsemestril, dateerimata. RA, ERA.3635.1.31, l. 116–121, E.V. Tallinna Konservatooriumi õppejõudude tunnid 1939.a. sügissemestril, dateerimata. RA, ERA.3635.1.31, l. 135–138, E.V. Tallinna Konservatooriumi õppejõudude tunnid 1940.a. kevadsemestril, dateerimata.

inimest semestris. Lisatundide arv muutus korduvalt, kuid kõige püsivamalt kuue semestri kestel andis Hellat-Lemba 5 lisatundi nädalas.

Kõiki kuue semestri tunnitabeleid ei ole koostatud ühe malliga. Kuni 1939. a sügissemestrini arvestatakse tabelites kõrgema ja eel-/keskmise kursuse tundide arvu eraldi. Eesti Vabariigi Tallinna Konservatooriumi seaduse järgi võrdsustati kõrgema kursuse õpilased tudengitega.¹⁶⁰ Enamik naisõppejõude õpetas konservatooriumis kõrgemat kursust. 1937/1938. õppeaastal tähendas see, et viis naist üheksast tegeles üliõpilastega. 1938/1939. õppeaastal tõusis see kuuele. Ükski naisõppejõud ei andnud tunde nii kõrgemale kui ka eel-/keskmisele kursusele. Ka meesõppejõududest enamik õpetas kõrgemat kursust, keskmiselt 30,6 õppejõust 24 andis tunde üliõpilastele. Väike arv mehi (1–5) tegeles iga semester nii üliõpilaste kui tavaõpilastega.

Alates 1939. a sügisest toimub liigendus tabelites rahastuse päritolu alusel. See tähendab raha pärines, kas riiklikest või erisummadest. Naisõppejõud (8) jagunesid selle alusel täpselt pooleks, välja arvatud enne 16. oktoobrit 1939. a. Enne Sigrid Hörschmann-Antropoffi lahkumist ja kui naisõppejõude oli üheksa, oli väike ülekaal riikliku päritoluga tasul. Meesõppejõudude puhul lisandus kolmas kategooria, mille korral pärines rahastus nii riiklikest kui ka erisummadest, kuid see kehtis vähestele. 1939. aasta sügisel oli sinna hulka kuuluvaid mehi kolm ning järgmisel semestril vaid üks: Felix Moor. Ainult riiklikest allikatest tasustati kaks kolmandikku meesõppejõududest.

Suuremad erinevused nais- ja meespedagoogide vahel 1937. a sügissemestrilt kuni 1940. a kevadsemestrini olid nädala ainetundide normi keskmine ja erinevate õpetavate ainete arv õppejõu kohta. Muidu järgisid mõlemad grupid sarnaseid tendentse, näiteks nii meesõppejõududest kui naisõppejõududest enamik õpetas kõrgemat kursust.

Tähelepanekuid protokollidest

Nii konservatooriumi seltsi peakoosolekute ja juhatuse kui ka peale 1935. aastat konservatooriumi valitsuse protokollides ei leidu põhjalikke ja sisulisi arutelusid.¹⁶¹ Kooli võimuladviku meelsusest ja arvamustest saab aimduse vaid läbi ametlike otsuste. Ka õpetajate

¹⁶⁰ Eesti Vabariigi Tallinna konservatooriumi seadus, *Riigi Teataja*, 5.03.1935, lk 439.

¹⁶¹ RA, ERA.3635.1.5. Tallinna konservatooriumi seltsi juhatuse koosoleku protokollid. 18.05.1923 – 6.06.1935; RA, ERA.3635.1.124. Tallinna Konservatooriumi Valitsuse Koosolekute protokollid. 2.08.1937–2.08.1940.

valimisi kajastatakse koosolekute jäädvustustes harva, kuid seda ikkagi esineb. Naisõppejõudude puhul on kaks head näidet. Ludmilla Hellat-Lemba valimine 1928. aastal ja Helmi Eineri valimine 1932. aastal.¹⁶² Mõlemad tahtsid õpetama hakata laulmist. Hellat-Lembaga temaga samal ajal valiti laulupedagoogiks ka Aleksander Arder. Arderi ja Hellat-Lemba õppejõududeks saamise kajastuse protokollis teeb aga huvitavaks direktor Jaan Tamme seatud põhjus, miks oli vajalik lauluklassi valida just kaks uut pedagoogi. Esiteks oli muidugi suur õpilaste arv – 46, aga teine sätestas Tamm järgmiselt: „...valima peaks üht mees ning üht nais õppejõudu, sest et on palju mees õpilasi, kes sooviks õppida mees õpetaja juures“.¹⁶³ See on ainuke kord, kui selgesõnaliselt tuuakse protokollides välja inimese sooga seotud põhjus.

Õppejõude hindavat suhtumist ikka leidub. Nimelt 1928. ja 1929. aasta mais esitasid tolleks ajaks eakad pedagoogid professor Nikolai Sternberg ja vanem õpetaja Emeline Helman palve töötada vähendatud klassidega. Neile tuldi vastu, kuigi see tähendas uue õppejõu otsimise vajadust. 1930. aastal pidi Helman ikkagi lahkuma vanuse tõttu, Sternberg järgnes kaks aastat hiljem.

Konservatooriumit välismaale esindama saadeti ka naisõppejõude. 1938. aastal otsutas konservatooriumi valitsus esitada Haridusministeeriumile vanem õpetaja Ludmilla Hellat-Lemba, määramaks ta Viinis toimuvale muusikavõistluse žüriisse.¹⁶⁴ Järgneval aastal saadeti Elsa Avesson esindama konservatooriumi Viiburi Muusikakooli nende 20. aastapäeva puhul.¹⁶⁵

Karjääritipud

Tallinnas konservatoorium oli oma aja kohta naiste jaoks üsna heade karjäärivõimalustega. Kõik ei olnud täiuslik, kuid aastatevahemikus 1919–44 jõudsid üksikud ka tippu. Sigrid Hörschelmann-Antropoff¹⁶⁶ ja Ludmilla Hellat-Lembast¹⁶⁷ mõlemast said professorid

¹⁶² RA, ERA.3635.1.5, l. 102: Tallinna konservatooriumi seltsi juhatuse koosoleku protokoll n 66.

8.09.1928; RA, ERA.3635.1.5, l. 184 Tallinna konservatooriumi seltsi juhatuse koosoleku protokoll n 135. 14.09.1928.

¹⁶³ RA, ERA.3635.1.5, l. 102: Tallinna konservatooriumi seltsi juhatuse koosoleku protokoll n 166. 8.09.1928.

¹⁶⁴ RA, ERA.3635.1.31, E.V, l. 28: Tln Konservi valitsuse koosoleku protokoll nr. 18, 25.01.1938.

¹⁶⁵ RA, ERA.3635.1.31, l. 84: E.V. Tln Konservi valitsuse koosoleku protokoll nr. 51, 9.03.1939.

¹⁶⁶ RA, ERA.3635.1.102, l. 2: Teenistusleht, 16.10.1939.

¹⁶⁷ Heino Rannap, *Eesti Muusikaakadeemia professorid 1919–2001*, lk 38.

vastavalt 1936. ja 1939. aastal. 40ndate ukselävel toimus ka teine tähtis edutamine, nimelt sai Aino Tammest¹⁶⁸ ja Miina Härmast¹⁶⁹ auprofessorid. Kõik mainitud tegid oma uute ameti-/aunimetuste pälvimisega ajalugu: enne neid konservatooriumis naisprofessoreid mitte mingil kujul ei olnud. 1939. aastal anti Miina Härmale ka Tartu Ülikooli audoktori tiitel.¹⁷⁰

Kõiki suuremaid edutamisi 30ndatesse ei jäetud. Esimese naisena sai vanem õpetaja ametinimetuse Sigrid Hörschmann-Antropoff 1924. aastal.¹⁷¹ Suurejoonelisem ametikõrgenduste jagamine toimus kooli kümnenda aastapäeva puhul. Vanemaks õpetajaks edutati üheksa inimest, neist viis olid naised: Emmeline Helman, Amanda Jentson, Helmi Mohrfeldt-Viitol, Marie Visnapuu ja Aino Tamm.¹⁷² 1934. aastal sai vanem õpetajaks hilisem professor Ludmilla Hellat-Lemba.¹⁷³

Ajavahemikus 1919–1944 ei jäänud ükski ametinimetustest naistele kättesaamatuks, kuid koht juhtimisorganites sellega kuni 1940. aastani ei kaasnud. 1940. aasta lõpus sai mõneks kuuks direktoriks Ksenia Aisenstadt.¹⁷⁴ Aastatel 1923–1935 kui kooli juhtis konservatooriumi seltsi juhatus, ei olnud selle koosseisus ühtegi naist. Kandidateerijate hulka aga jõuti. L. Perna proovis kahel aastal – 1926¹⁷⁵ ja 1927¹⁷⁶. Perna teisel proovikatsel tahtis juhatusse kuuluda ka Matilde Lüdigi-Sinkel.¹⁷⁷ 1935. aastal, mil konservatoorium riigistati, muutus sealhulgas kooli juhtimine. Etteotsa liikus konservatooriumi valitsus, mille tegevusest protokollidena on jäädvustatud aastad 1937-40. Sel ajal juhtorganis naissoo esindajaid ei olnud.¹⁷⁸

Kogu konservatoorium siiski ei olnud juhatuse päralt. Kooliga koos tegutses ka revisjonikomisjon, mille töös osales naisõppejõude. Juba esimesel peakoosolekul valiti neljast

¹⁶⁸ “Tamm, Aino”, *Eesti muusika biograafiline leksikon*, II köide, lk 367.

¹⁶⁹ E. Pilliroog, „Härma, Miina”, *Eesti muusika biograafiline leksikon*, I köide, lk 154.

¹⁷⁰ *Ibid.*

¹⁷¹ RA, ERA.3635.1.102, l. 2: Teenistusleht, 16.10.1939.

¹⁷² RA, ERA.3635.1.5, l. 121: Tallinna konservatooriumi seltsi juhatuse koosoleku protokoll n 82, 3.09.1929.

¹⁷³ RA, ERA.3635.1.5, l. 221: Tallinna konservatooriumi seltsi juhatuse koosoleku protokoll n 170, 28.05.1934.

¹⁷⁴ Monika Topman, „Lehekülgi ühe muusikaõppeasutuse ajaloost“, *Kultuurileht*, 23.09.1994, lk 14

¹⁷⁵ RA, ERA.3635.1.5, l. 6: Tallinna konservatooriumi seltsi peakoosoleku protokoll nr, 26.02.1926.

¹⁷⁶ RA, ERA.3635.1.5, l. 8: Tallinna konservatooriumi seltsi peakoosoleku protokoll n6, 7.03.1927.

¹⁷⁷ *Ibid.*

¹⁷⁸ RA, ERA.3635.1.31: E.V. Tallinna Konservatooriumi valitsuse koosoleku protokollid, 2.08.1937–2.08.1940.

liikmest üheks Eva Raudkats.¹⁷⁹ See ei jäänud ainsaks korraks. Näiteks 1933. aastal olid kolmeliikmelises komisjonis Sigrid Hörschelmann-Antropoff ja Ludmilla Hellat-Lemba.¹⁸⁰

Õpilaste suhtumine

Kuigi protokollid avavad meile kaasaegset maailma, siis 1923-1935. aastate jäädvustused jäävad üsna ametlikeks. Arutelude asemel on kirjas vaid otsused. Viimaste järgi on võimalik aimata juhatuse ja kohati ka õppejõudude arvamust, palju kaugemaks jäävad aga õpilaste suhtumine. 12 aasta vältel midagi siiski imbus juhatuse protokollidesse. Suurepärase näite õpilaste austusest õppejõudude vastu leiab ühest 1932. aasta protokollist. Tolle aasta septembris avaldasid õpilased Aino Tammele toetust ja andsid juhatusele edasi palve aidata neid Haridusministeeriumi poole pöördumisel, millega nõustuti.¹⁸¹ Konservatooriumil ei olnud suurt kiusatust Tamme vallandada. Põhjus peitus hoopis riiklikus surves. Pea kuus kuud varem oli saabunud Haridusministeeriumilt kiri õppejõudude teenistusseadusega seoses, mis nägi ette üle 65-aastaste haridustöötajate pensionile saatmise.¹⁸² Aino Tamm oli tol hetkel aga 67 aastat vana.¹⁸³ Juba kirja saabumisel esitas juhatuse ministeeriumile palve jätta vanem õpetaja tööle. Uue õppeaasta saabudes saigi Tamm jätkata, kuid ainult „¼ komplekti õpilastega“.¹⁸⁴ 1933. aasta alguses avaldas jällegi soovi jätkata õpetamisega, mida juhatuse toetas ja otsustas haridusministeeriumiga edasi tegeleda.¹⁸⁵ Aino Tamm töötas koolis lauluõpetajana kuni 1935. aastani.¹⁸⁶

1923-35 aastatevahemikku jääb ka negatiivne juhtum seoses õpilaste suhtumisega. Nimelt aastal 1933 käitus üks õpilane vanem õpetaja Sigrid Hörschelmann-Antropoffiga niivõrd

¹⁷⁹ RA, ERA.3635.1.5, l. 1: „Konservatooriumi Seltsi“ koosoleku protokoll nr 1, 18.05.1923.

¹⁸⁰ „Tallinna konservatoorium alustas tööd“, *Nool*, 16.09.1933, lk 4.

¹⁸¹ RA, ERA.3635.1.5, l. 184: Tallinna konservatooriumi seltsi juhatuse koosoleku protokoll n 136, 26.09.1932.

¹⁸² RA, ERA.3635.1.5, l. 177: Tallinna konservatooriumi seltsi juhatuse koosoleku protokoll n 129, 12.04.1932.

¹⁸³ Aino Tamm sündis 23.12.1864. Vt lähemalt “Tamm, Aino”, *Eesti muusika biograafiline leksikon*, II köide, lk 367.

¹⁸⁴ RA, ERA.3635.1.5, l. 181: Tallinna konservatooriumi seltsi juhatuse koosoleku protokoll n 133, 2.09.1932.

¹⁸⁵ RA, ERA.3635.1.5, l. 187: Tallinna konservatooriumi seltsi juhatuse koosoleku protokoll n 139, 10.01.1933.

¹⁸⁶ Tamm, Aino”, *Eesti muusika biograafiline leksikon II köide*, lk 367.

ebaviisakalt, et õppejõud tundis vajadust juhatusele märgukirja kirjutada ja juhendatavast sealhulgas loobuda. Üleastumise iseloom jääb protokollis avamata.¹⁸⁷

Tallinna Konservatooriumiga seotud naiste koondumine

Eelnevast on võimalik järeldada, et Tallinna konservatooriumis esines piisav arv naisi, nii õpilaste kui ka õppejõudude ridades, et on võimalik luua ühendus. 1929. aasta sügisel üritati esimest korda luua konservatooriumi juurde naismuusikuid koondav selts.¹⁸⁸ Kahjuks leidis tolleaegne kohtu- ja siseminister registreerimisele saadetud seltsipõhikirjas piisavalt puudujääke, et see tagasilükata.¹⁸⁹ Kui selts paar kuud hiljem uuesti proovis, siis 1930. aastal katse õnnestus tulemuslikumalt.¹⁹⁰

Juba 1929. aasta põhikirjas oli liikmestaatuse omandamiseks vajalik seotus konservatooriumiga. Noorliikme staatuse saamiseks piisas üldiselt konservatooriumi õpilaseks olemisest, kuid nõuti kahe tegevliikme soovitus. Muusikavaldkonnas silmapaistnud võisid õppida ka ainult konservatooriumi eelkursustel, et noorliikmeks saada.¹⁹¹

Kuigi konservatooriumi seltsi juhatuse protokollides ei avaldatud oma suhtumist seltsi, siis organisatsiooni ikka mainiti. Peaasjalikult seoses küsimusega, kas selts tohib konservatooriumi saali kasutada ning enamasti vastas juhatus jaatavalt.¹⁹²

Seltsina ei tegutsetud kaua. 1936. aastal võeti seltsi korralisel üldkoosolekul vastu otsus anda ühendusele uus vorm. Naismuusikute Seltsist sai korporatsioon "Fidentia".¹⁹³ Korporatsiooniks muutudes organisatsioon oma eesmärgi suuresti ei muutnud, jätkuvalt jäi esimeseks muusika harrastamine. Seltsi põhikirja sihid sõna-sõnalt ei säilinud. Kui 1930. aasta

¹⁸⁷ RA, ERA.3635.1.5, l. 190: Tallinna konservatooriumi seltsi juhatuse koosoleku protokoll n 142, 3.03.1933.

¹⁸⁸ ERA.14.4.1198, l. 1: Kiri Siseministeeriumile. 24.10.1929.

¹⁸⁹ ERA.14.4.1198 l. 5: Kohtu- ja siseministri otsus. 24.11.1929.

¹⁹⁰ ERA.14.4.1198. Palve kohtu- ja siseministrile. 21.01.1930, l. 8. ERA.14.4.1198. Kohtu- ja siseministri otsus. 19.02.1930, l. 11

¹⁹¹ ERA.14.4.1198, l. 9: Tallinna konservatooriumi naismuusikute seltsi põhikiri, l. 2. ERA.14.4.1198. Tallinna konservatooriumi naismuusikute seltsi põhikiri, dateerimata.

¹⁹² RA, ERA.3635.1.5, l. 175: Tallinna konservatooriumi seltsi juhatuse koosoleku protokoll n 127. 29.02.1932.

¹⁹³ ERA.14.4.1198, l. 17: Protokoll nr. 148, 27.07.1936.

statuudis lubati probleemide korral ainult majanduslikku tuge,¹⁹⁴ siis kuus aastat hiljem sätestati ka moraalne tugi. 1936. aasta versiooni lisandus „...isamaalise vaimu taotlemine...“.¹⁹⁵

1940. aasta augusti lõpus otsustas korporatsiooni üldkoosolek Fidentia laiali saata ning järgmisel kuul organisatsioon likvideeriti.¹⁹⁶

¹⁹⁴ ERA.14.4.1198, l. 2: Tallinna konservatooriumi naismuusikute seltsi põhikiri, dateerimata.

¹⁹⁵ ERA.14.4.1198, l. 18: Korp! „Fidentia“ Põhikiri, 25.05.1936.

¹⁹⁶ ERA.14.4.1198. Palve Sise rahvakomissariaadile, 3.09.1940, pagineerimata. ERA.14.4.1198. Protokoll Nr. 215 Väljavõte. notariseeritud 2.09.1940, pagineerimata. ERA.14.4.1198. Kiri Korp Fidentia likvideerimiskomisjonile. 9.09.1940, pagineerimata.

Võrdlus Tartu Ülikooli ja Kunstikool Pallasega

Hoolimata keskendumisest erinevatele loomingulistele valdkondadele, oli Tallinna Konservatooriumil koos oma eelkäijatega palju ühist Pallase kõrgema kunstikooliga. Mõlemad omandasid kõrgkooli taseme peale aastaid tegutsemist, kuigi Pallasest sai ülikool alles 21. sajandil.¹⁹⁷ Tartu Ülikooliga ühiseid jooni oli vähem.

Võrreldes mõlema haridusasutusega oli Tallina Konservatoorium eesrindlikum, ka arvestades 1919–1935 toimunud muutustega konservatooriumi tasemes. Konservatooriumis ja selle eelkäijate õppejõudude hulgas aastatel 1919–1944 leidis alati naisi. Tartu Ülikool sai selgitada oma positsiooni pikema avatud olekuga. Samas Pallasel puudus, et aastal 1919 ei olnud naiskunstnik tavaline nähtus ühiskonnas,¹⁹⁸ kuid Tallinna kõrgemas muusikakoolis alustas samal ajal õpetamist 16 naisõppejõudu.

Sarnaselt Tallinna Konservatooriumiga oli ka Pallasel Kunstikooli naisvilistalste seas neid, kes hiljem leidsid rakendust õppejõuna. 1919–1943 lõpetanutest oli neid kaks. Natalie Mei, kes töötas Eesti NSV Riikliku Kunstiinstituudis ja Karin Luts, kes õpetas lühidalt Tartu Kõrgemas Kunstikoolis.¹⁹⁹ Konservatooriumis õpetas aastatel 1919–1944 kümme vilistlast.

Kui kõrvutada Tartu Ülikooli ja konservatooriumi naiste osakaale õppemeeskonnas, siis jällegi on konservatooriumis naisõppejõudude osakaal suurem. 1. juuni 1927. aasta seisuga oli naisi õppejõudude seas 44,1 %, kuid kuna kaks kuud hiljem vallandati kuus naist, siis protsent langes 32%-le.²⁰⁰ 1933. aastal oli naisõppejõude 33,3%.²⁰¹ 1930. aasta Tartu Ülikoolis moodustasid naised õppejõududest/teaduslikest töötajatest umbes 8%. 1938. aastaks oli konservatooriumis naisõppejõudude osakaal langenud kevadsemestriks 23,7%-le ja sügissemestriks 22,5%-le,²⁰² aga Tartu Ülikoolis oli tõusnud sama näitaja tõusnud 13%-le.²⁰³

¹⁹⁷ „Ajalugu“, *Kõrgem Kunstikool Pallas*, <https://pallasart.ee/korgkoolist/ajalugu/> [külastatud 22.05.2022].

¹⁹⁸ Mareli Reinhold, „Aastatel 1919–1943 Kunstikool Pallasel lõpetanud naiskunstnike haridus ja edasine tegevus“, bakalaureusetöö (Tartu: Tartu Ülikool, 2020), lk 7.

¹⁹⁹ *Ibid.*, lk 16, 18.

²⁰⁰ RA, ERA.3635.1.5, l. 84: Tallinna konservatooriumi õpetajates nimestik, 1.06.1927; RA, ERA.1108.5.433, l. 63: Tallinna konservatooriumi seltsi juhatuse koosoleku protokoll väljavõte, 1.08.1927.

²⁰¹ „Tallinna konservatoorium alustas tööd“, *Nool*, 16.09.1933, lk 4.

²⁰² RA, ERA.3635.1.31, l. 44–45, E.V. Tallinna Konservatooriumi õppejõudude tunnid 1938.a. kevadsemestril, dateerimata. RA, ERA.3635.1.31, l. 51–52, E.V. Tallinna Konservatooriumi õppejõudude tunnid 1938.a. sügissemestril, dateerimata.

²⁰³ Janet Laidla, “Academic career paths of women at the University of Tartu until the Second World War”.

Ka naisprofessorite vaatenurgast oli konservatoorium kiirem Tartu Ülikoolist. Kui konservatooriumis sai oma esimese naisprofessori 1936, siis Tartus valiti Alma Tomigas professoriks neli aastat hiljem.²⁰⁴

²⁰⁴ Janet Laidla, “Academic career paths of women at the University of Tartu until the Second World War”.

Kokkuvõte

Tallinna Konservatoorium koos oma eelkäijatega oli 1919–1944 Eesti tähtsaim muusikaline õppeasutus. Sinna koondus enamik Eesti parimatest muusikapedagoogidest. Juba kooli loomise hetkel Tallinna kõrgema muusikakoolina oli näha kõrghariduslik taust, esmalt peamiselt Peterburi päritolu, ning suur naiste osakaal.

Kokku õpetas aastatel 1919–1944 Tallinna Konservatooriumis ja selle eelkäijates 47 naisõppejõudu, kellest enamik õpetas klaverit või laulmist. Teoreetilisi aineid naisõppejõud 1919–40 ei õpetanud. Hoolimata märkimisväärsest naiste osakaalust konservatooriumi õpetajaskonnast, siis naisheliloojad ei olnud levinud. 25 aasta jooksul langes naiste osakaal tugevalt. Kui 1919. aasta sügisel oli 33-st õppejõust 16 naist, siis 1940. aasta kevadel moodustas 48-lisest tervikust vaid 8 naist. 1941. aastaks kerkis numbriga 13-le 36 inimesest koosnevale tervikule. 1919. ja 1941. aasta vahele jäi konservatooriumi kõrgkooliks saamine. Protokollidest ei jäänud silma drastilisi muutusi, kuid statistiliselt naiste osakaal langes. See aga ei tähendanud, et naisõppejõud oleksid teinud vähem tööd. Nii aastatel 1923–1935 kui ka 1937–1940 andsid naisõppejõud keskmiselt nädalas rohkem ainetunde kui mehed.

Valitud allikatest ei selgunud, mille alusel esimesed 33 õppejõudu, sh 16 naissoo esindajat, oma ametikohale valiti, kuid tõenäoliselt oli suur mõju Peterburis tekkinud sidemetel ja Mihkel Lüdigi isikul.

Konservatooriumi erinevate juhtorganite protokollid peegeldus austav suhtumine, kuid koosolekute jäädvustused jäid enamasti vaid otsuste kirjeldamise piiridesse ning seetõttu avaldus õppejõudude arvamust vähe. Õpilaste suhtumisest oma õppejõududesse on veelgi vähem informatsiooni, 1923–1935 koostatud protokollidest saab mainida vaid kahte juhtumit, üks positiivne ja teine negatiivne.

Konservatoorium võimaldas ka naisõppejõuna teha täisväärtuslikku karjääri. Mitmed said vanem õpetajateks ja 30ndate teisel poolel sai Sigrid Hörschelmann-Antropoffist ja Ludmilla Hellat-Lembast esimesed naisprofessorid. Valitud allikates ei avaldunud põhjus, miks sai konservatoorium esimese naisprofessori alles 1936. aastal. Samal ajal naisi kooli juhtorganitesse ei pääsenud, välja arvatud 1940. aasta lõpul ja 1941. aasta alguses, kui lühidalt direktori kohustusi täitis Ksenia Aisenstadt.

Võrreldes Tartu Ülikooli ja Kunstikool Pallast, kerkib Tallinna Konservatoorium läbi aastate esile suurema naiste osakaaluga õppejõudude hulgas. Tõenäoliselt on põhjus selles, et 20. sajandi esimesel poolel olid naismuusikud ühiskonnas enam aktsepteeritud kui naisakadeemikud või -kunstnikud.

Uurimisperspektiivi teemale jätkub. Kuigi käesolev töö annab teatud ülevaate 1919–1944 konservatooriumis ja sellega seotud koolides töötanud naisõppejõududest, siis teema ei ole ammendunud. Kuna uurimistöo keskendus pigem ametlikele nimekirjadele, siis järgmisena tuleks hakata täiendama nimekirja teiste allikate alusel. Lisaks on võimalik laiendada uurimist assistentide kaudu, kes jäeti käesolevast uurimistööst teadlikult välja. Samuti on võimalik jätkata ebaselge vastusega jäänud uurimisküsimustega.

Summary

The female teaching staff of Tallinn Conservatoire 1919–1944

Tallinn Conservatoire was created in 1919 as Tallinn Higher Music School. Four years later the name was changed to Tallinn Conservatoire. Finally, in 1935 the school became the property of the state and thus gained the same status as a university.

In the first half of 19th century the opportunities for a woman to study at a university level were severely limited. European countries and the United States of America started to end their limitations mostly in the second half of the century. It did not include Germany or Imperial Russia. State level changes came to place in Germany in 1908. Situation in Imperial Russia was more complicated, but from the beginning of 20th century, the changes became permanent. The University of Tartu was in a similar position as the rest of Russia. It was only during the first World War when female students were officially allowed to study in the University of Tartu.

Although Tallinn Conservatoire and its predecessor were the most important music teaching schools in Estonia during 1919–1944, there were other ways to learn music that included female teachers. Number of accomplished private tutors, who at some point of their lives worked in the Conservatoire, were active during those years. Also, there were private music schools with at least one woman, whose part of her working life was spent in the Conservatoire, in their founders list.

The female teaching staff played an important role in the Conservatoire from the beginning. In autumn 1919 the staff was composed of 33 people, mostly out of musicians and teachers who had graduated from the Conservatoire of Saint-Petersburg. From those 33 teachers, 16 were women. Over the years the percentage of female teaching staff fell, but the research did not find a particular reason why. For example, by the year 1940 spring semester the female teaching staff consisted of 8 people out of the whole of 48.

Although over the years the executive board of the school did not include women, except for the position of director which was briefly occupied by Ksenia Aisenstadt in the very beginning of the 1940s. The commission of audit also included women for some time. Otherwise as an ordinary member of the staff a female teacher could have had a successful career. In the second half of the 1930s both Sigrid Hörschelmann-Antropoff and Ludmilla Hellat-Lemba became first female professors in the Conservatoire. Many became senior teachers. Also, brief analysis of documents that somewhat represented the volume of work showed that by average the female staff worked

more than its male counterpart. At the same time chosen specialties of the female staff did not offer any surprises. Most women taught subjects connected to either singing or piano. Exceptions consisted of the Italian language, harp, and movement techniques.

Compared to the University of Tartu or the Higher Art School of Pallas (as it was known at the time), Tallinn Conservatoire was quite a pioneer of its time. During 1919–1944 the Conservatoire and its predecessors had female members of the teaching staff. Also, Tallinn Conservatoire gained its first female professor in 1936, when in the University of Tartu, it happened four years later.

The subject of the female staff of Tallinn Conservatoire as a research opportunity is not exhausted. Although this paper was able to gain an overview of the years 1919–1944, there were still left unanswered questions, for example on exactly what grounds was the teaching staff formed and why it took over 15 years for a female member of the teaching staff to become a professor.

Kasutatud kirjandus

Arhiiviallikad, Rahvusarhiiv

F 14 Siseministeerium

F 1108 Haridusministeerium

F 3635 Tallinna Konservatoorium

F R-16 Eesti Vabariigi Sotsiaalhooldusministeerium

F R-2018 Tallinna Konservatoorium

Seadusandlus

Eesti Vabariigi Tallinna konservatooriumi seadus, Riigi Teataja, 5.03.1935, lk 433–441.

Perioodika

Esmaspäev

Kultuurileht

Muusikaleht

Nool

Sirp ja Vasar

Päewaleht

Vaba Eesti Sõna

Õpetajate Leht

Kirjandus

Ruth A. Dudgeon, „The Forgotten Minority: Women Students in Imperial Russia“, 1872–1917“, *Russian History*, 9.1(1982), 1–26.

Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia 100: Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia lugu 350 pildiga, koost Aleksandra Dolgoplova, Aare Tool, Piret Kruuspere (Tallinn: Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia kirjastus, 2019).

Eesti pianistliku kultuuri kujunemine, koost Virve Lippus, Urve Lippus (Tallinn: Eesti Muusikaakadeemia, 1997).

Lucy Green, *Music, gender, education*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1997).

Heino Elleri nimeline Tartu muusikakool 75, toim A. Antzon (Tartu: H. Elleri nim. Tartu Muusikakool 1994).

Sondra Wieland Howe, „A Historical View of Women in Music Education Careers“, *Philosophy of Music Education Review*, 2 (2009), lk 162-183.

Sondra Wieland Howe, „Reconstructing the History of Music Education from a Feminist Perspective“, *Philosophy of Music Education Review*, 2 (1998), lk 96-106.

Mare Iskar, „Elsa Rosenstein — Eesti esimene naisgeoloog“, *Tartu Ülikooli ajalooküsimusi*, 35 (2006), lk 66–80.

James Kennaway, „The Piano Plague: The Nineteenth-Century Medical Critique of Female Musical Education“, *Gesnerus*, 68:1 (2011), lk 26–40.

Sirje Kivimäe, Sirje Tamul, „Euroopa ülikoolid ja naised“, *Vita academica, vita feminea*, koost Sirje Tamul (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 1999), lk 45–68.

Sirje Kivimäe, Sirje Tamul, „Kõrgemast naisharidusest Venemaal“, *Vita academica, vita feminea*, (Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 1999), lk 72–92.

Ann Hibner Koblitz, „Science, Women, and the Russian Intelligentsia The Generation of the 1860s“, *Isis*, 2 (1988), lk 208–226.

Janet Laidla, "Academic career paths of women at the University of Tartu until the Second World War", käsikiri autori valduses, 2022.

Emma Lerchenbaum, *Minu mälestused eestlaste elust Peterburis 1879–1919*, toim Kaja Kumer-Haukanõmm (Tartu: Tartu Ülikooli Välis-Eesti uuringute keskus, 2012).

Terje Lõbu, Ken Kalling, „Liidia Poska-Teiss, esimene eestlasest arengubioloog“, Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi, 47 (2019), Kas me sellist rahvusülikooli tahtsime?, lk 84-101.

Helmi Mäelo, *Eesti naine läbi aegade* (Tallinn: Varrak, 1999).

Aigi Rahi-Tamm, „"Conflicts Are the Core of Social Life": Creating Mistrust at the Tallinn State Conservatory in the 1940s-60s“, *The Secret Police and the Soviet System: New Archival Investigations (xx–xx)*, toim Michael David-Fox, ilmumas.

Heino Rannap, *Eesti Muusikaakadeemia professorid 1919–2001* (Tallinn: Eesti Rahvusraamatukogu, 2002).

Merike Ristikivi, "Vera Poska-Grünthali akadeemiline karjäär Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas“, *Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi*, 48, (2020), lk 134–151.

Sirje Tamul, „Eestlannade õpingutest Venemaa kõrgkoolides enne rahvusülikooli avamist“, *Vita academica, vita feminea*, koost Sirje Tamul (Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 1999), lk 187–200.

Sirje Tamul, „Eraülikool ja kõrgemad naiskursused Tartus“, *Vita academica, vita feminea*, (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 1999), l. 127–141.

Sirje Tamul, „Naisüliõpilased Tartu ülikooli üliõpilaskonnas 1905-1918“, *Vita academica, vita feminea*, koost Sirje Tamul (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 1999), lk 93–126.

Monika Topman, Tagasivaade käidud teele – Tallinna Riiklik Konservatoorium 1919-1969, (Tallinn: Eesti Raamat, 1969).

Monika Topman, Mõnda möödunust, (Tallinn: Eesti Muusikaakadeemia, 1999).

Vita academica, vita feminea, koost Sirje Tamul (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 1999).

Teatmeteosed

“Avesson, Elsa”, *Eesti muusika biograafiline leksikon I köide*, toim Tiina Mattisen, Mall Põldmäe, Tiina Õun (Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus 2007), lk 54

A. Hirvesoo, „Hirsch, Ella“, *Eesti muusika biograafiline leksikon I köide*, toim Tiina Mattisen, Mall Põldmäe, Tiina Õun (Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus 2007), lk 147.

A. Hirvesoo, “Murrik-Polonsky, Niina”, *Eesti muusika biograafiline leksikon I köide*, toim Tiina Mattisen, Mall Põldmäe, Tiina Õun (Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus 2007), lk 507-508.

A. Hirvesoo, „Sigrid Hörschelmann-Antropoff“, *Eesti muusika biograafiline leksikon I köide* (Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus 2007), lk 40.

„Jentson, Amanda“, *Eesti muusika biograafiline leksikon I köide*, (Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus 2007), lk 172.

E. Pilliroog, „Einer, Helmi“, *Eesti muusika biograafiline leksikon I köide*, toim Tiina Mattisen, Mall Põldmäe, Tiina Õun (Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus 2007), lk 84.

E. Pilliroog, „Härma, Miina“, *Eesti muusika biograafiline leksikon I köide*, toim Tiina Mattisen, Mall Põldmäe, Tiina Õun (Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus 2007), lk 154.

E. Pilliroog, „Kapp, Gertrud“, *Eesti muusika biograafiline leksikon I köide*, toim Tiina Mattisen, Mall Põldmäe, Tiina Õun (Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus 2007), lk 239.

„Segal, Alice“, *Eesti muusika biograafiline leksikon II köide*, toim Tiina Mattisen, Ene Pilliroog, Mall Põldmäe (Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus 2008), lk 273.

K.Sildoja, „Noorma, Eva“, *Eesti muusika biograafiline leksikon II köide*, toim Tiina Mattisen, Mall Põldmäe, Tiina Õun (Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus 2008), lk 25.

“Tamm, Aino”, *Eesti muusika biograafiline leksikon II köide*, toim Tiina Mattisen, Ene Pilliroog, Mall Põldmäe (Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus 2008), lk 367.

Veebilehed

„Ajalugu“, *Heino Elleri muusikakool*, <https://www.tmk.ee/ajalugu> [külastatud 13.05.2022].

„Ajalugu“, Valga Muusikakool, <https://www.valgamuusikakool.ee/koolist/ajalugu/> [külastatud 13.05.2022].

Eugenie Meyeri muusikakool“, *Eesti Entsüklopeedia*, http://entsyklopeedia.ee/artikkel/eugenie_meyeri_muusikakool [külastatud 13.05.2022].

„Moosberg, Hilda“, *Eesti biograafiline andmebaas ISIK*, <http://www2.kirmus.ee/biblioserver/isik/index.php?id=2046> [külastatud 10.05.2022].

„Nine centuries of history“, *Alma mater studiorum. Universita di Bologna*, <https://www.unibo.it/en/university/who-we-are/our-history/nine-centuries-of-history/nine-centuries-of-history>, [külastatud 25.09.2021].

„Ajalugu“, *Kõrgem Kunstikool Pallas*, <https://pallasart.ee/korgkoolist/ajalugu/> [külastatud 22.05.2022].

„University of Oxford“, *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/University-of-Oxford>, [külastatud 25.09.2021].

„Women’s Suffrage in Switzerland: 100 Years of Struggle“, <https://www.parlament.ch/en/%C3%BCber-das-parlament/political-women/conquest-of-equal-rights/women-suffrage>, [külastatud 20.11.2021].

Teadustööd

Heino Rannap, *Eesti kooli ja pedagoogika kronoloogia* (Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium, 2014).

Mareli Reinhold, „Aastatel 1919–1943 Kunstikool Pallase lõpetanud naiskunstnike haridus ja edasine tegevus“, *bakalaureusetöö* (Tartu: Tartu Ülikool 2020).

Loengud

Aigi Rahi-Tamm, „Arhiivi ja inimese lugu ning selle mitu palet 1940.–1960. aastate oludes: „kontroll peab olema igal pool“, Inauguratsiooniloeng Tartu Ülikoolis, 19.05.2022.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Mari-Mall Rähn

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

„Naisõppejõud Tallinna Konservatooriumis 1919–1944“,

mille juhendaja on Janet Laidla,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Mari-Mall Rähn

23.05.2022